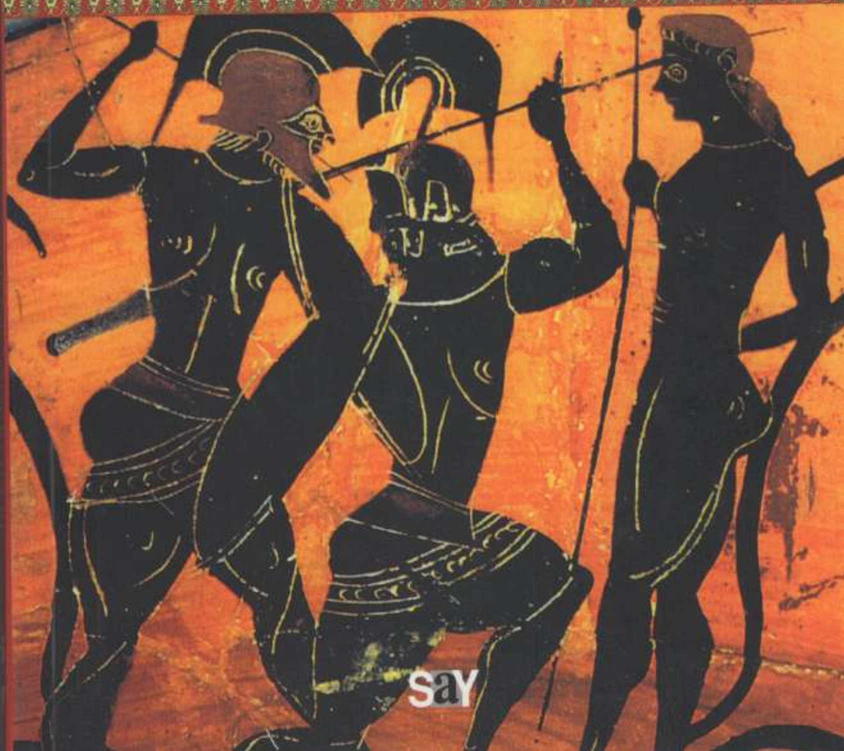
Bütün Yapıtları - 7

ARİSTOTELES

KATEGORİLER - ÖNERMELER

Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin

ARİSTOTELES

KATEGORİLER
-
ÖNERMELER

Bütün Yapıtları - 7

Say Yayınları
Aristoteles / Bütün Yapıtları 7

Kategoriler - Önermeler / Aristoteles
Özgün adı: Κατηγορίαι - Περὶ Ἑρμηνείας

ISBN 978-605-02-0585-5
Sertifika no: 10962

Eski Yunancadan çeviren: Furkan Akderin
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Yayıma hazırlayan: Selcan Karabulut
Sayfa düzeni: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı–İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Matbaa sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2017

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

ARİSTOTELES

KATEGORİLER
-
ÖNERMELER

Bütün Yapıtları - 7

Eski Yunancadan çeviren:
Furkan Akderin

say

İÇİNDEKİLER

ARİSTOTELES
HAYATI VE ESERLERİ

Ahmet Cevizci

Aristoteles, Antikçağ felsefesinin en önde gelen filozofudur. Benzer düzeyde bir felsefeye, İlkçağda sadece Platon'un erişebildiği kabul edilir. Muazzam bir entelektüel heykel gibi Antikçağa damgasını vurmuş olan Aristoteles,[1] pek çoklarına göre tüm çağların en büyük birkaç filozofundan birisidir.[2] Nitekim bilim ve felsefede onun başarmış olduklarıyla rekabet etme ümidi besleyebilen insan sayısının bir elin parmaklarını geçmediği hemen herkes tarafından kabul edilir.

Aslında, bir filozof olarak Aristoteles'i harekete geçiren şey, Platon'u ve daha önceki tüm filozofları motive etmiş olan şeyden hiç farklı değildir. O da hakikati keşfetmek, neyin gerçekten var olduğunu bulmak istiyordu. Aristoteles'in bu doğrultuda, hocası Platon da dahil olmak üzere, herkesten çok yol aldığı, hakikate biraz daha yaklaştığı düşünülür. Bunu sağlayan şey de sadece felsefi dehası, analitik düşünen

1 Barnes, J., *Aristoteles*, Çev. Düzgören, B. Ö., Altın Kitaplar, İstanbul, 2002, s. 9.

2 Bkz., Irwin, T., Aristotle's First Principles, Clarendon Press, Oxford, 1988, s. 6; Irwin, T., "Aristotle", Routledge Encyclopedia of Philosophy (Gen. Ed. Craig, E.), Version 1:0, Routledge, London, 2001.

aklı ve dolayısıyla, bir filozof olarak büyüklüğü olmamıştır; içinde bulunduğu tarihsel dönem, yerleşmiş olduğu, bütün bir Yunan felsefesine tepeden bakan konum onun hakikat yolunda herkesten daha büyük bir mesafe almasını sağlamıştır.

Hayatı

Aristoteles, milattan önce 384 yılında Khalkidiko yarımadasının kuzeydoğu kıyısında küçük bir kent olan Stagira'da doğmuştur. Babası, Makedonya kralı Amyntas'ın, Büyük İskender'in dedesinin, özel hekimliğini yapmış olan Nikomakhos'tu.[3] Babası gibi, hekimler soyundan gelen annesi Phaistis, Aristoteles'in hayatının son yıllarında düşmanlarına karşı sığındığı Khalkis kentinde doğmuştu.[4]

Aristoteles'in, köklerinin Sağlık Tanrısı Asklepios'a dek uzandığına inanılan ve Yunan dünyasında ampirik bilimin en önemli temsilcileri olan hekimler soyundan geliyor olması, onun tıp, biyoloji ve doğa bilimlerine olan ilgisinin de nedeni olsa gerek.[5]

Kaynaklar, Aristoteles'in anne-babasını çok küçükken kaybettiğini ve akrabalarından Proksenos'un bakım ve gözetimine verildiğini bildirir. Aristoteles on yedi yaşındayken Atina'ya gelerek eğitimini tamamlamak amacıyla Platon'un Akademisi'ne girer. Aristoteles burada tam yirmi yıl kalır. Bu yirmi yılın, her ne kadar dokuz yılı Platon'un Sicilya seyahatlerinde bulunduğu döneme denk düşse de, on yılının

3 Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, V 1.
4 Ross, W. D., *Aristoteles*, Çev. Arslan, A. vd, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 1.
5 Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, Vol. VI: *Aristotle – An Encounter*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, s. 19.

Platon'un başkanlığında, bir yılının da üstadın ölümünden sonra, Speusippos'un önderliğinde geçirildiği bilinmektedir.

Platon'un sağlığında "okulun beyni" olarak görülen Aristoteles, Platon'un ölümünden sonra Akademi'de, hiç hoşlanmadığı, "felsefeyi matematikselleştirme"[6] eğilimine ağırlık verilmesiyle okuldan ayrılır.

347 yılında, Akademi'den eski bir arkadaşı olan, sonradan Assos ve Atarneus'un politik liderliğini elde eden Hermeias'ın davetini kabul ederek Mysia'ya gider ve üç yıl süreyle burada kalır. Burada, Hermeias'ın evlatlığı veya cariyesi olan Pythios'a vurulur ve onunla evlenir.[7] Pythios'la evliliğinden, karısıyla aynı adı taşıyan bir kızı olan Aristoteles'in, eşi son Atina ikameti sırasında ölünce, Herpyliss adlı Stagiralı bir kadınla gayri meşru ilişkisinden de Nikomakhos adlı bir oğlu olur.[8]

Aristoteles bundan sonraki iki yılı, yani MÖ 344-342 yılları arasındaki dönemi, Midilli'ye yakın bir ada olan Mitylene'de geçirir. Burada olmasının en önemli nedeni, adanın yerlilerinden olan dostu Theophrastos'un, burada ona uygun bir yerleşim sağlayışıdır. Burada bilimsel çalışmaları için malzeme toplama çabası içine giren Aristoteles'in biyoloji alanındaki araştırmalarının hemen tamamı, Assos'ta ve özellikle de Mitylene'de geçirdiği bu son dönemde gerçekleşir. Nitekim eserleri sık sık bu coğrafi bölgede gözlemlenen doğal olaylara gönderme yapar.

342 yılında, bir okul açmak üzere Atina'ya dönen Aristoteles, bu sırada Makedonya Kralı Philippos tarafından, o zamanlar henüz on üç yaşında olan oğlu İskender'in eğitimini üstlenmesi için saraya çağrılır. Burada yedi yıl süreyle

---

6 Aristoteles, *Metafizik*, 992a 32.
7 Laertios, Diogenes, *Age*, V 3.
8 Ross, W. D., *Aristoteles*, s. 4.

Büyük İskender'in hocalığını yapan filozofun, öğrencisine Homeros'un eserlerini okuttuğu, siyaset felsefesi üzerine dersler verdiği, onunla hükümdarların görevleri ve yönetim sanatı üzerine tartışmalar yaptığı sanılmaktadır. Söz konusu eğitim faaliyetinin Aristoteles üzerinde de, dikkatini tefekkür hayatından eylem hayatına ve politik konulara yöneltecek şekilde, pozitif etkiler yaptığı tüm Aristoteles yorumcuları tarafından kabul edilmektedir. Kesin olan bir şey daha vardır ki Büyük İskender'le Aristoteles arasında hiçbir zaman sıkı bir dostluk ilişkisi oluşmamıştır; hatta fatihin, onun Yunanlıların barbarlardan mutlak üstünlüğü tezine aykırı olarak, Asya'nın fethine yönelip Batı uygarlığını Doğu medeniyetiyle birleştirmeye çalıştığı dikkate alınırsa, İskender'in onun öğütlerini dikkate almamış olduğu bile söylenebilir.[9]

İskender, fetihleri için Asya'ya doğru ilerlerken, Aristoteles de yarım bıraktığı bilimsel araştırmalarına dönmek ve bir eğitim ve araştırma merkezi kurmak üzere Atina'ya döner. *Lykeum* ya da "Lise" adıyla bilinen, tarihin tanıdığı bu ikinci büyük eğitim ve araştırma kurumunun kuruluş tarihi 335 yılıdır.

Atinalı olmaması dolasıyıyla Atina'da mülkiyet hakkı bulunmayan Aristoteles'in, kentin kuzeydoğusunda, Lykabettos tepesi ile İlissos arasında uzanan korulukta kiralamış olduğu birkaç binadan oluşan okulun içinde, dersliklerin yanı sıra İskenderiye ve Bergama kütüphanelerine örnek oluşturan yaklaşık beş yüz yazma eserlik bir kütüphane; büyük bir harita koleksiyonu ve doğa tarihiyle ilgili derslerde sıklıkla başvurulan bir eşya müzesi bulunmaktaydı.

İskender'in, müzedeki eşyaları toplayabilmesi için Aristoteles'e önemli bir para verdiği ve Makedonya İmparatorluğu'nun sınırları içinde yaşayan tüm avcılara ve balıkçıla-

9 *Bkz.*, *Age*, s. 5.

ra, gözlemledikleri, bilimsel değeri olan her şeyle ilgili üstadı bilgilendirmelerini emrettiği anlatılır. Aristoteles, derslerini verdiği, bilimsel araştırmalarını sürdürdüğü ve eserlerini yazdığı bu kurum için, bir de yönetmelik hazırlamıştır.

Okulda iki tür ders yapmıştır. Mantık, fizik ve metafizikle ilgili daha soyut konuları, okulun bahçesinde, oldukça sınırlı sayıda öğrenciyle tartışarak ele aldığı, ileri düzeyde öğrencilere hitap eden sabah dersleri, *akroamatik* denilen derslerini meydana getirmekteydi. Genellikle öğleden sonra veya akşamları retorik, etik, sofistlik ve politika gibi daha pratik ve somut konularda, nispeten daha geniş bir kitlenin talebiyle oluşturulmuş dersler ise *ekzoterik* denilen ikinci ders türünü oluşturuyordu.

Bugün "Aristoteles külliyatı" diye geçen, özgün haliyle Grekçe 1462 sayfadan oluşan eserler bütünü, bu derslerin, kendisi ya da öğrencileri tarafından tutulmuş notlarından meydana gelir.

Aristoteles'in, burada hayatının son ve en verimli 12-13 yıllık dönemini geçirdiği söylenebilir. Büyük İskender'in 323 yılındaki ani ölümü, bu oldukça verimli geçen dönemin sonuna işaret eder. Atina, imparatorun ölümünün ardından, bir kez daha Makedonya'ya duyulan nefret ve hıncın dışa vurulduğu merkez olur. Makedon egemenliği süresince bastırılmış olan düşmanlık duygularının önündeki tüm engeller ortadan kalkar. Aristoteles, İskender'in öğretmenliğini yapmış olduğundan, Atinalıların gözünde şüphe duyulan biri haline gelir. Bu negatif duyguların, rakip iki felsefe okulunun, Akademi ve İsokratesçi Okul'un, Aristoteles'e yönelik, daha ziyade mesleki rekabetten kaynaklanan olumsuz duygularıyla birleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Aristoteles, tıpkı Sokrates gibi, onu ortadan kaldırmaya karar vermiş politikacılar tarafından, "dinsizlik" ithamıyla mahkemeye verilir. Fakat Aristoteles Atinalıların "felsefeye

karşı ikinci bir cinayet işlemelerine engel olmak" amacıyla, 322 yılında Atina'dan ayrılır ve bir Makedon garnizonu olan Khalkis'e sığınır.

Aristoteles, yaşadığı bu travmanın da etkisiyle, aynı yıl, bir süredir mustarip olduğu hastalığın bedeninde yapmış olduğu ağır tahribat sonucu yaşamını yitirir.

Bilim Sınıflaması

Aristoteles, felsefe adı altında toplanan bilimlerin, bir bütün olarak varlığı ele aldıklarını söylemekteydi. Bilimlerin varlığın farklı yönlerini ya da alanlarını farklı yöntemlerle ele aldıklarını söylerken bilimlerin özerklik ya da bağımsızlığından etkilendiği görülen Aristoteles, aynı çerçeve içinde insan bilgisinin, birleşik bir bütün olmadığı gibi, bağlantısız bir çeşitlilik de oluşturmadığını ima etmekteydi.[10] Bu yüzden, şemsiye terim olarak "varlığı" kullanan; varlığın farklı alanları olduğunu, dolayısıyla farklı konuları, amaçları ve başlangıç noktaları olan farklı bilim dallarının var olmasının son derece doğal olduğunu savunan Aristoteles, buna göre bilimleri üçe ayırır: Poetik (*poetike*), pratik (*praktike*) ve teorik (*theoretike*) bilimler.[11]

Bilimler, insanın sırasıyla bilme (*theoria*), eyleme (*praxis*) ve yapma ya da yaratma (*poiesis*) gibi üç temel etkinliği bulunduğu gerçeğinden hareketle sınıflanırlar. Pratik bilimler, bilgiyi bizatihi kendisi için değil, eylem için bir kılavuz, bir araç olarak ister. Pratik felsefenin kapsamı içine giren disiplinler siyaset felsefesi ve etiktir. Bu iki disiplin, insanın

---

10 *Bkz.*, Barnes, J., *Aristoteles*, Çev. Düzgören, B. Ö., Altın Kitaplar, İstanbul, 2002, s. 42..

11 Aristoteles, *Metafizik*, 1025b 15.

farklı koşullar altında nasıl eylemesi gerektiğiyle ilgili bilimler olup, özellikle iktisat, retorik ve strateji gibi bilimler, siyaset felsefesine tabi olan disiplinler olarak ortaya çıkar.

Pratik bilimleri, bilgiye eylemin bizzat kendisi için değil, yararlı ya da güzel bir şey yaratmak için yönelen poetik ya da prodüktif bilimler izler. Burada bilgi, güzellik yaratma amacına tabi olup, estetiğin bir dalı olarak sanat kuramına karşılık gelir ve edebiyat eleştirisi ve retoriği içerir.

Söz konusu bilimlerden sonra gelen kuramsal bilimlerde ise, genel olarak ele alındığında, herhangi bir pratik amaç gözetmeksizin bilme veya anlama amacıyla bilme söz konusudur. Konuları açısından değerlendirildiğinde, kuramsal bilimler de kendi içlerinde, doğa bilimi, matematik ve "teoloji" ya da "ilk felsefe" olarak üçe ayrılır.[12] Bunlardan doğa bilimi kendi içinde botanik, zooloji, psikoloji, meteoroloji, fizik ve kimya gibi disiplinleri kapsar. Bütün bu bilimler, ayrı bir varoluşa sahip olan ve değişen şeyleri, yani hareket halinde olan maddi varlıkları konu alır. Başka bir deyişle, bilgi, olduğundan başka türlü olamayanın bilgisi olsa da doğa bilimleri, değişen doğadaki değişmeyen yasaları araştırır. Buna göre, Aristoteles açısından doğa dünyası değişse bile, onu yöneten yasalar değişmez; doğa bilimleri, işte bu yasaları konu alır.

Aristoteles açısından doğa bilimlerinin belirleyici ilkesi, bu bilimlerin konu aldığı nesnelerin insan eyleminden bağımsız olmalarıdır. Pratik ve yaratıcı/üretici bilimler, konu aldığı şeylerin gerçekleşmeleri veya ortaya çıkabilmeleri için insanın eylemine veya ustalığına ihtiyaç duyarken, doğa bilimlerine konu olan varlıkların hareketlerinin nedeni onlara dışsal değildir. Matematikse, değişmez olmakla birlikte, ayrı bir varoluşu olmayan nesneleri, yani tözleri niteleyen

12 Aristoteles, *Metafizik*, 1026a 18.

şeyler olarak, yalnızca sıfat cinsinden bir varoluşa sahip olan sayıları ve mekânsal şekilleri konu alan bilimdir. Kendi içinde aritmetik ve geometri diye ayrılan matematik, şeylerin niceliksel boyutunu soyutlayarak araştırır.

Bilimlerin maddeden olan uzaklıkları ölçütünü temel alan bu hiyerarşide, matematiği en genel bilim olarak "ilk felsefe" izler. Bu en genel bilim, var olanın ne olduğunu, varlığın ne olduğunu araştırır; tözü, yani zaman, tanım ve bilgi bakımından ilk olanı araştırır. Bu ölçütlere göre ilk, hareket ve niceliğin dayanağı olan şey ise hiç kuşku yok ki töz olmak durumundadır. Töz, yani var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan varlık, maddi töz ve maddi olmayan, bütünüyle fiili, gerçekleşmiş töz olarak en azından ikiye ayrıldığına göre, "ilk felsefe" de kendi içinde ontoloji ve teoloji olarak ikiye ayrılır.

İlk felsefenin birinci türü ya da dalı, söz konusu töz kapsamı içine giren varlıkların doğasını, onların neden dolayı veya neyin marifetiyle her ne ise o olduklarını araştırır. Burada ele alınan bütün tözler, açıktır ki maddi bir öğe ihtiva eden ve dolayısıyla hareket veya değişme halinde bulunup bütünüyle gerçekleşmiş olmayan varlıklardır. Aristoteles'e göre, başka bir töz veya töz türü vardır. İlk felsefenin ikinci dalı olan teoloji (*theologike*) bütün tözlerin en temeli olan tözü, yani hem ayrı bir varoluşa sahip olan hem de değişmez olan varlığı, maddeyle en küçük bir ilişkisi olmadan varolan tözü konu alır. Bu töz de Aristoteles'te ilk muharrik veya hareket etmeyen hareket ettirici adını alan Tanrı'dır.

Eserleri

Aristoteles'in eserleri de söz konusu bilim tasnifine uygun olarak sınıflanır. Bunun dışında Aristoteles'in, en azından

birçok kimsenin gözünde, sadece ayrı dalları veya müstakil alanları olan bir disiplin olarak felsefenin değil, çok daha genel bir biçimde, bağımsız disiplinlere ayrılan entelektüel araştırma anlayışının yaratıcısı olması olgusunu da dikkate almak gerekir. Sözgelimi, mantık ve matematiğin ispat standartlarının doğa bilimi için geçerli olamayacağını öne süren Aristoteles, matematik ve fiziğin de etik ve politika için bir model olamayacağını savunmaktaydı. Aristoteles eserlerini, işte böylesi bir anlayışla, genel bir entelektüel araştırmanın ayrı alanlarında bilinmesi gereken temel malzemeyi ortaya koyan çalışmalar olarak kaleme almıştır.

Eğitici ve araştırmacı kişiliğine ek olarak, yazarlığı bakımından da oldukça üretken olan Aristoteles, başlangıçta, ahlaki konular üzerine Platon'un diyaloglarını kendisine model alarak, bir dizi felsefi diyalog kaleme alıp yayımlamıştır.[13] Hayli çekici ve etkileyici bir üslupla yazılan ve ona yaşadığı dönemde büyük bir ün kazandıran bu diyalogların neredeyse tamamı kaybolmuştur. Bu nedenle, Aristoteles'in yazar olarak ünü, kendisinin yayımlamadığı ve MS 2. yüzyılda, bir Peripatetik olan Rodoslu Andronikos tarafından yayımlanıncaya kadar dünyanın büyük ölçüde varlığından habersiz olduğu bilimsel/felsefi denemelere dayanır.

Olağanüstü zengin çeşitliliği, içeriği ve özgünlüğüyle gerçek bir entelektüel başarıyı somutlaştıran bu eserler, ilk diyaloglarının ya da Platon'un diyaloglarının edebi kalitesinden ve sanatsal üslubundan yoksundur. Zaman zaman azımsanmayacak ölçüde muğlak hale gelebilen, bazen de tekrarlar ve hatta tutarsızlıklar ihtiva eden bu denemelerin, Akademi'de verdiği derslerden önce veya sonra kaleme alınmış taslak ya da kayıtlar olduğuna inanılmaktadır.

---

13 Luce, J. V., *An Introduction to Greek Philosophy*, Thames & Hudson, London, 1992, s. 111.

Aristoteles'in söz konusu bilimsel/felsefi denemeleri ya da eserleri yedi başlık altında sınıflanabilir. Bunlardan birincisi, mantıkla ilgili eserlerdir. Neredeyse yüzyılımıza kadar mantık alanını hâkimiyetine alan eserleri *Organon* başlığı altında altı kitaptan oluşur. Mantığın doğru düşünme ve araştırmanın aracı olması nedeniyle, esere "araç" ya da "alet" anlamına gelen Organon adı verilmiştir. Bu altı kitap sırasıyla; *Kategoriler*; *Peri Hermenias*; *Birinci Analitikler*; *İkinci Analitikler*; *Topikler* ve sofistik argüman ya da eristikle ilgili olan *Sofistik Çürütmeler*'dir. Altı eser içerisinde, *Birinci Analitikler*, tümdengelimsel bir formel mantık sistemi formüle etme yönündeki ilk teşebbüsü temsil eder ve bir tasım kuramı üzerinde yükselir. *İkinci Analitikler* ise bu mantık sistemini, bilimsel bilginin tanımı ve yorumunda kullanır. Aristoteles'in anladığı şekliyle mantık, dile ve anlama ilişkin bir araştırmayla dilin dil-dışı gerçeklikle olan ilişkisi üzerine bir incelemeyi içermek durumunda olduğundan, söz konusu mantık külliyatı içinde yer alan diğer eserler, bugün dil ve bilim felsefesiyle mantık felsefesi içinde geçen pek çok konuyu ele alır.

Mantıkla ilgili eserlerden sonra, doğa bilimleriyle ilgili eserleri gelir. Tüm eserlerinin yaklaşık çeyreğini meydana getiren bu çalışmaların başında biyoloji yer alır. Söz konusu eserler, Aristoteles tarafından iki başlık altında toplanmıştır. Birinci başlıkta, hayvanların yaşamının belli başlı olgularını ele alan, giriş niteliğindeki bir eser olarak *Historia Animalium* [Hayvanların Tarihi] adlı kitap bulunur. İkinci başlık ise *Hayvanların Tarihi*'nde ele alınan olguların teorisini ortaya koymayı amaçlayan eserlerden meydana gelir. Söz konusu teori genel olarak canlı şeyler konusuyla ilgilidir. Bu konuyla ilgili olan iki eser *De Partibus Animalium* [Hayvanların Kısımları] ve *De Incessu Animalium* [Hayvanların Gelişimi]'dir. Canlı şeylerin önemli özelliklerini

ele aldığı eserleriyse *Parva Naturalia* [Küçük Doğal Şeyler], *De Motu Animalium* [Hayvanların Hareketleri] ve *De Generatione Animalium* [Hayvanların Oluşumu]'ndan meydana gelir.

Ayrıntılı gözlem koleksiyonları da içeren bu eserlerde Aristoteles bir yandan biyoloji ve zoolojiye genel bir giriş yaparken, dört yüz doksan beş türün varlığını teşhis ederek çeşitli üreme yollarını ele alır. Aristoteles benzer bir gözlemi, *Meteoroloji* adını taşıyan eserinde, cansız doğa için de yapar.

Aristoteles'in doğa bilimleriyle ilgili diğer eserleri, özellikle de sekiz kitaptan oluşan *Fizik*, dört kitaptan meydana gelen *Astronomi* ve iki kitaptan oluşan *Oluş ve Bozuluş Üzerine*, doğa bilimi alanında yapmış olduğu tüm gözlemleri açıklama imkânı veren sınıflayıcı bir şema içerir. Bu şema da hiç kuşku yok ki Aristoteles'in yine bu eserlerde geliştirmiş olduğu bir doğa yorumuna; form, neden, madde ve değişmeyle ilgili görüşlerine; kısacası, doğal organizmaların ve davranışlarının nasıl anlaşılacağıyla ilgili kavrayışına dayanır.

Günümüzde bilim kapsamı içinde ele alınan ve Aristoteles'in ampirik bakış açısını yansıtan bu araştırma ve denemelerden sonra, on dört kitaptan oluşan *Metafizik* gelmektedir. Aristoteles'in kendisinin kullanmadığı *meta ta phusika* (Fizikten sonra gelen) adı, Rodoslu Andronikos'un sınıflamasından alınmadır. Bu kitap, aynı zamanda Aristoteles öncesi Yunan felsefesinin, varlık felsefesi bakımından eleştirel bir tarihi niteliğindedir. Kitabın özünü, Aristoteles'in "töz olarak varlık" kavramını ortaya koyan ve maddeyle form kavramının felsefi yorumunu veren 6., 7. ve 8. kitaplar oluşturur. Metafiziği, diğer disiplinlerin temelleri ve önkabulleriyle ilgili düşüncelerinin oluşturduğu genel çerçeve içinde, "varlık olmak bakımından varlığın" evrensel bilimi olarak tanımlayan Aristoteles, bu eserde doğaya ilişkin araştırmanın temellerini ele alır, canlı organizmaların indirge-

nemez karakterini gözler önüne serer. Bu eserde yer verdiği önemli konulardan biri de kozmik düzenin nihai ilkesi olarak Tanrısal tözdür.

Aristoteles külliyatında dördüncü sırada, psikolojiyle ilgili eserleri yer alır. Bu kapsam içinde değerlendirilebilecek iki temel eseri vardır: Duyum, bellek, imgelem ve düşünce konularını ele aldığı *Ruh Üzerine* ve algı, uyku ve uyanıklık, uzun ve kısa yaşam, düşler, yaşam ve ölüm gibi konuları ele aldığı *Parva Naturalia*. Aristoteles, özellikle zihin felsefesine önemli katkılar yaptığını kolaylıkla görebileceğimiz bu iki eserinde esas itibariyle, ruh-beden ilişkisini açıklamak için form ve madde öğretisini kullanır ve farklı canlı varlık türlerinde görülen farklı ruh tiplerini ele alır.

Beşinci sırada, etikle ilgili üç eseri bulunur: Ahlak felsefesine yaptığı önemli katkıların yer aldığı *Nikomakhos'a Etik*, onun daha erken ve nispeten daha az önemli bir versiyonu olan *Eudemos'a Etik* ve nihayet *Magna Moralia*.

Tüm Yunan düşünürleri gibi Aristoteles de ahlaklılığın amacı olan iyi hayatın, ancak iyi düzenlenmiş bir toplulukta gerçekleşebileceğine inanır. Bu nedenle, külliyatta etikle ilgili eserleri politikaya ya da siyaset felsefesine ilişkin eserler takip eder. Bunların en önemlisi Yunan kent devletinin doğası ve farklı yönetim tarzları üzerine son derece önemli ve ilginç düşüncelerinin yer aldığı, ve siyaset teorisinde önemli bir yer tutan *Politika*'dır.

Külliyatın sonuncu kategorisi, bir yandan mantık, diğer yandan da etik kuramı ve siyaset felsefesiyle yakından ilişkili iki eser olan *Retorika* ve *Poetika'dan* oluşur.

KATEGORİLER

1.

İsimleri ortak ancak belirttikleri şeyler farklı olan nesnelere sesteş denilmektedir. Örneğin resimdeki insan da gerçek insan da bir hayvandır. Bu ikisinin isimlerinin dışında ortak bir özellikleri yoktur, oysaki isim başka bir şeyi ifade etmektedir. Çünkü hayvanın özünü ne şekilde oluşturduğunu anlamak istersek her ikisi için de yapacağımız tanımlar kendilerine özgüdür. İsim ve anlamlar ortaksa buna eş anlamlı denir. Örneğin hayvan hem insan hem de öküzdür. İnsan ve öküz ortak olarak hayvan ismiyle anılmakla kalmaz, aynı zamanda tanımlar da aynıdır. Çünkü her birinin tanımlarının ne olduğu sorulsa, nasıl olup da hayvanın özünü oluşturduğu sorgulansa ortak bir tanım verilecektir. Hal açısından farklı olan, ancak onun ismine göre isimlendirilenler ise türemiş isimlerdir. Gramer kelimesinden gramerci ya da cesaret kelimesinden cesaretli bu şekilde ortaya çıkar.

2.

Deyimler de bağlantılılar ve bağlantısızlar olarak sınıflandırılır. Bağlantılı olanlara örnek "insan koşar", "insan kazanır". Bağlantısız olanlara örnek ise "insan", "öküz", "koşar", "kazanır" verilebilir. Bazı şeyler herhangi bir konu içinde olmamalarına rağmen bir konu hakkında onaylanmış olabilir. Örneğin insan kavramına bakalım, insan bir konu içinde değildir ancak herhangi bir insan hakkında onaylanmıştır. Başka bazı şeyler ise bir konu içinde olmalarına karşın konu

hakkında onaylanmazlar. Konu içinde dediğim zaman bir şeyin bölümü olmasına rağmen ondan ayrılamayan şeyleri kastediyorum. Örneğin gramer bilimi bir konu içindedir, yani ruhtadır fakat o konu hakkında onaylanmış değildir. Bir konu içinde yani cisimde beyazlık vardır çünkü her renk bir cisimde bulunabilir. Fakat bu herhangi bir konu hakkında onaylanmamıştır. Bazı varlıklar ise hem bir konu hakkında hem de konu içinde kabul edilmişlerdir. Örneğin bilim bir konu içindedir, yani ruhtadır ve bir konu hakkında yani gramerde onaylanmıştır. Başka bazıları ise ne bir konu içindedirler ne de bir konu hakkında kabul edilmişlerdir. Örneğin "bu insan" ya da "bu at" gibi. Çünkü bu türden varlıklar bir konu içinde olmadıkları gibi bir konuda onaylanmazlar. Mutlak olarak söylendikleri zaman kişilerle sayıca bir tek olan bir konu hakkında asla onaylanmamışlardır. Öte yandan bazı şeyler ise mutlaka bir konu içinde yer alacaklardır. Çünkü herhangi bir gramer bilimi bir konu içindedir ama bir konu hakkında onaylanmamıştır.

3.

Bir şey bir konuya ait olduğu gibi başka bir şeye de ait olabilir. Bu nedenle yüklem hakkında kabul edilmiş olan her şeyin konu hakkında da kabul edilmesi gerekecektir. Örneğin insan birey olarak alınan insan tanımı içinde yer aldığı gibi hayvan da insana aittir. Bu nedenle de birey olarak alınan insan hayvana da aittir. Ne de olsa birey olarak kabul ettiğimiz insan hem insan hem de hayvandır. Farklı ve birbirlerine bağlı olmayan cinslerin farklılıkları da değişik olur. Örneğin "hayvan" ve "bilim", "yürüyen" ve "iki ayaklı", "kanatlı" ve "suda yaşayan" farkları hayvanlara ait farklardır. Bunların hiçbiri bilim adına yapılmış bir ayrım değildir. Çünkü herhangi bir bilim diğerinden iki ayaklı olmasına göre farklı

olmaz. Öte yandan birbirlerine bağlı cinsler içinde herhangi bir şey onların ayrılıklarını aynı ayrılıklar olmasını engelleyemez. Çünkü daha yüksek cinsler altlarındaki daha az yüksek olanların yüklemleridir. Bu nedenle yüklemin ayrımları konunun da ayrımları olacaktır.

4.

Hiçbir bağlantısı olmayan ifadeler öz, nicelik, nitelik, görelik, zaman, durum ya da sahiplik gibi şeyleri veya etki ya da edilgenliği ifade edebilirler. Örnekler verelim: "İnsan", "at" gibi şeyler özdür, "iki ya da üç dirsek uzun" dersek bu nicelik olur, "beyaz" ya da "gramerci" niteliğe örnektir. "Kat", "yarım", "daha büyük" gibi ifadeler görelik, "Lykeion'da",[1] "Agora'da" yer, "dün" ya da "geçen sene" zaman, "yattı", "oturdu" durumu gösterir, "silahı var", "ayakkabılarını giymiş" sahip olmayı, "kesiyor" ya da "yakıyor" gibi ifadeler etkenlik, "kesiliyor" ise edilgenlik gösterir. Bu ifadelerin hiçbiri tek başına bir şeyleri onaylamaz ya da kabul etmemezlik etmez. Onay ya da kabul etmenin var olması için bir başka terimle ilgisinin olması gerekir. Her onay ya da reddetme mutlaka doğru ya da yanlıştır. Oysaki bir başka terimle ilgili olmadıkları sürece doğru ya da yanlış olamazlar. Örneğin "insan", "beyaz", "koşuyor", "kazanıyor", bunların hiçbiri doğru ya da yanlış değildir.

5.

Öz ifadesinin birinci ve en yeterli anlamı bir konu hakkında ya da bir konu içinde onaylanmamış olandır diyebiliriz. Örneğin birey olarak alınan insan ya da birey olarak alınan at gibi. Bir de ikinci öz dediğimiz bir şey vardır. Bu birinci öz

1 Aristoteles'in Atina'da derslerini verdiği okul.

içinde yer alan türlere ikinci öz diyoruz, ayrıca türlere cinsleri eklememiz gerekir. Örneğin birey olarak insan, insan türü içinde yer almaktadır ve bu türün cinsi de hayvandır. Yani ikinci dediğimiz zaman özlerle insan ve hayvanı göstermekteyiz. Bu söylediğimize göre yüklemin hem tanımlama hem de isim için konuyla ilgili olarak onaylanmış olması gerekir. Yani insan bir konuyla ilgili olarak bir birey olarak insan hakkında onaylanmıştır, ayrıca insan ismi bireye de yüklendiğinden buraya da yüklenmiştir. Diğer yandan insan tanımı birey olarak insana yüklenmiştir çünkü birey olarak hem insandır hem de hayvandır. Buradan hareketle isim de anlam da konuya yükletilmiştir diyebiliriz. Bir konu içinde yer alanların çoğu zaman isimleri de tanımları da konuya yükletilmiş değildir. Oysaki bazen bir ismi konuya yükletmeyi hiçbir şey engelleyemez, tanımda ise durum böyle değildir. Örneğin bir konudan yani nesneden ayrılamayacak olan beyaz konuya yükletilmiştir. Bir nesneye beyaz denir fakat beyazın tamamı bir nesneye asla yüklenemez. Diğerleri ise ya konunun içinde yer alırlar ya da konu olarak belirlenen ilk özlerin içinde onaylanmışlardır. Özel örneklere bakalım, durum açıklığa kavuşacaktır. Örneğin hayvan terimi insana yükletiliyor, böylece hayvan birey olarak alınan insana da yükletilmek zorunda kalıyor. Zaten birey olarak alınan insanlardan birine yükletilemeseydi ister istemez insan türüne de yükletilemezdi. Yine renk de nesnelere yükletilir, bu nedenle belirlenen bir nesnede yer almalıdır. Ancak belirlenmiş nesnelere yükletilememiş olsaydı nesnelerin içinde yer alması söz konusu olamazdı. Bu nedenle diğerlerinin ya konu olarak belirlenen ilk özlerin içinde onaylanması ya da konu içinde yer almaları gerekir. Bu nedenle ilk özlerden dolayı var olmaması nedeniyle başka hiçbir şey var olamayacaktır. Öze yakın olduğu için ikinci özler arasında tür, cinsten daha fazla özdür. Çünkü ilk

özün doğasını açıklamak istediğimiz zaman cinsten daha çok tür üzerinden bir açıklama yaparak uygun bilgi sunabiliriz. Bu nedenle birey olarak alınan insanı tanımlamak için onun hayvan olduğunu değil de insan olduğunu söylememiz daha açıklayıcı olacaktır. Çünkü ikincisi daha genel olmakla beraber birincisi karakter bakımından birey olarak alınan insana daha benzerdir. Aynı şekilde herhangi bir ağacın doğasını anlatmak için onun bir bitki olduğunu söylemek yerine bir ağaç olduğunu açıklamak daha açıklayıcı olur. Ayrıca diğer özlerin temelini açıklaması, diğerlerinin de onun hakkında onaylanması ya da içinde bulunması nedeniyle ilk özlere en yetkin özler denilmiştir. Cins karşısında türün durumu neyse diğer özlerin karşısındaki ilk özlerin durumu da aynı şekildedir. Tür aslında cins için dayanaktır. Çünkü türler hakkında cinsler onaylansalar da tam tersi yapılamaz. Bu nedenle de türün cinsten daha fazla öz olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Cins olmayan türlerin kendileri ise hiçbir şekilde daha fazla öz değillerdir. Yani birey olarak alınan atın, at olduğunu belirtmekle sağladığımız bilgi ile birey olarak alınan insan hakkında onun insan olduğunu söylediğimizde elde edilen bilgiden daha fazla ya da eksik değildir. İlk özlerin durumu da farklı değildir. Aralarında fazlalık ya da eksiklik ilişkisi yoktur. Çünkü birey olarak alınan insan ve bir tek olarak alınan öküz arasında özlük bakımından fark yoktur. Bu nedenle ilk özlerden sonra diğerleri arasında tür ve cinsler ikinci özler olarak tanımlanmaktadır. Tüm yüklemler arasında sadece onlar ilk özü gösterirler. Eğer birey olan insanın doğasını tür ya da cins olarak açıklamak istersek bu daha uygun bir açıklama olur. Yani bu bir hayvandır demek yerine bu bir insandır demek daha açıklayıcıdır. Öte yandan insan için daha farklı bir açıklama getirmek yani örneğin beyaz olduğunu ve konuştuğunu söylemek ya da buna benzer başka bir açıkla-

ma getirmek açıklamayı daha uygunsuz bir hale getirecektir. Buradan hareketle geri kalan şeylerden sadece bu anlamlara doğru olarak öz adı verilmiştir diyebiliriz. Bir başka şey de şu: Diğerlerinin açıklamalarının dayanmasından dolayı ilk özlere kelimenin gerçek anlamıyla özler denilmiştir. Bu durumda ilk özlerin öz olmayanlarla ilişkileri tür ve cinslerin tür ve cins olmayanlarla ilişkileriyle aynıdır. Çünkü tür ve cinslerle tüm diğerleri onaylanmış oluyor. Birey olarak alınan insanın gramerci olduğunu söylemek demek insan ve hayvanın gramerci olduğunu söylemekle aynı şeydir. Diğer durumlarda da benzeri bir şey söz konusudur. Her özde ortak olarak bulunan karakter bir konu içinde yer almaz. İlk öz aslında bir konu içinde değildir ve bir konunun yüklemi de değildir. İkinci özlerin de bir konu içinde yer almadıkları açıktır. Bunu şöyle açıklayalım: İnsan elbette bir konunun yüklemidir, yani birey olarak alınan insanın yüklemidir, ancak bir konu içinde yer almaz. Çünkü insan birey olarak alınan insanın bir bölümü değildir. Bir konunun yüklemi olan yani birey olarak alınan insanın yüklemi olarak hayvan için de benzeri bir durum söz konusudur. O da birey olarak alınan insanın bir bölümü değildir. Konu içinde yer alan nesnelerin tanımlarının konuya yükletilmesi olanaksızdır ancak zaman zaman isimleri konuya yükletilebilir. İkinci özlerde ise isimleriyle beraber tanımları da konuya yükletilebilir. Örneğin insan tanımı birey olarak alınan insana yükletilmiştir, benzeri bir durum hayvanın tanımı için de geçerlidir. Bu nedenle öz, bir konuda bulunan şeylerin sayısı kadar değildir diyebiliriz. Ancak bu özün karakteri değildir. Çünkü ayrımın kendisi de konu içinde yer almayanlara eklenecektir. Örneğin insan hakkında onaylanan şeylerden biri yürüyen ve iki ayaklıdır ancak bunlar bir konu içinde değillerdir. Çünkü yürüyen ve iki ayaklı insanın bölümleri değildir. Öte yandan ayrımın kendisi de ayrımın

kendisinin onaylanmış olduğu şey hakkında onaylanmıştır. Örneğin yürüyen, insan hakkında onaylanmışsa, yürüyenin tanımı da insan hakkında onaylanmış olacaktır. Çünkü insan yürüyendir. Bu durumda özlerin bölümlerinin öz olmadıklarını kabul etmek zorunda kalmaktan çekiniyoruz. Ancak bu bölümlerin bir konu içinde oldukları gibi bütünün içinde olmaları da kafamızı karıştırmasın. Nesneler bir konunun içindedirler derken kastettiğimiz şey bölümlerin içinde bulundukları şekille aynı şey değildi. Ayrımlarda olduğu gibi ikinci özlerin doğaları da bir anlam için yüklenmiş durumdadır. Çünkü onların tüm yüklemlerinin konusu bireyler ya da türlerdir. Hiçbir kategori ilk özden çıkmamıştır, burası kesin. Çünkü onun kendisi de bir konu hakkında onaylanmamıştır. Oysaki ikinci özlerde türler, birey hakkında, cins ise tür ve birey hakkında onaylanmıştır. Tür ve bireyler hakkında onaylanmış ayrımlar için de benzeri bir durum vardır. Ayrıca türlerin tanımlanmasıyla cinslerin tanımı ilk özlere, cinsler de türlere uygunluk gösterirler. Elbette yüklem için söylenenler konu için de söylenecektir. Bu nedenle ayrımların tanımları tür ve bireylere uygunluk gösterir. Ancak daha önceden de belirttiğimiz şekilde ismi ve anlamı ortak olan nesneler eş anlamlıdır. Buradan hareketle öz ve ayrımların yüklem olduğu tüm durumlarda yükleme eş anlamlı bir biçimde yapılmaktadır. Her öz bir varlığı tanımlıyor gibidir. İlk özlerin anlattıklarının gerçek oldukları görünüyor kuşkusuz. Çünkü birey ve bir sayı birliğinden söz ediyorlar. İkinci özler ise tanımlarında insan ve hayvan dediğimiz gibi belirli bir varlık tanımlıyorlar. Ancak bu doğru değildir. Bu türden ifadeler çoklu nitelik göstermektedirler. Elimizde ilk özde olduğu gibi tek bir konu yok, insan da hayvan da bir çokluğa yüklenmiş durumdalar. Öte yandan tür ve cins niteliği mutlak şekilde gösteremezler, aynı beyaz örneğinde olduğu gibi. Beyaz

sadece nitelik gösterir. Tür ve cinsler niteliklerini öze göre belirlerler. Tabii ki bu herhangi bir öz olabilir. Ortadaki cins türden daha fazla şey kapsamaktadır. Çünkü hayvan kavramı insandan daha fazla şeyi kapsamaktadır.

Özlerin karakterinde karşıtların olmaması da söz konusudur. Örneğin ilk öz için konuştuğumuz zaman birey olarak alınan insan ve birey olarak alınan hayvanın karşıtı ne olacaktır? Oysaki karşıt diye bir şey yok. Bu, insan için de hayvan için de geçerlidir. Aslında bu karakter özle ilgili değildir. Çok sayıda başka kategoriye, örneğin niceliğe aittir. Yani iki dirsek ya da üç dirsek uzunun veya on sayısının doğada bir karşıtı yoktur. Tabii ki büyük ve küçük ya da çok ve az arasında karşıtlık ilişkisi vardır. Ancak niceliklerden bahsettiğimiz zaman buradaki ifadelerin herhangi bir karşıtı bulunmamaktadır. Aynı şekilde özün artması ya da azalması söz konusu değilmiş gibi görünüyor. Daha önceden de belirttiğimiz gibi bir özün bir başka özden daha çok ya da az olduğunu söyleyebiliriz ancak her özün olduğundan daha çok ya da az olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin herhangi bir öz ya da herhangi bir insanı inceleyelim. Bu insan başka bir insandan daha çok ya da daha az insan olamaz. Aslında bir beyaz bir başka beyazdan daha beyaz ya da daha az beyaz denebilir, aynı şekilde bir güzel bir başka güzelden daha çok ya da az güzel denebilir. Ancak bir insan daha fazla insan olamaz. Tek ve aynı bir şey için çokluk ya da azlık tanımlaması yapılabilir. Yani şu anda beyaz olan bir şeyin zamanında daha fazla beyaz olduğu iddia edilebilir, sıcak daha çok ya da az sıcaktı denebilir. Oysaki özün olduğundan daha çok ya da az olması söz konusu olamaz. Kendisi öz olan diğer şeyler için geçerli olmadığı gibi insanın da eskiden daha insan olduğu gibi bir iddiada bulunulamaz. Bu nedenle bu azalıp çoğalmaya uygun değildir.

Diğerlerinden daha fazla öze yönelik bir karakter ise tek ve her açıdan eşit olmasına karşın özün karşıtının da olabilmesidir. Öte yandan öz olmayan diğer şeyler arasından tek olmasına karşın karşıt olarak kabul edilebilecek bir şey bulmak olanaksızdır. Örneğin sayıca tek olan ve eşit olan renkler siyah ve beyaz değildir, eşit ve tek olan fiil de iyi ya da kötü olamaz. Öz olmayan diğer şeyler için de aynı durum geçerlidir. Oysaki özün kendisi tek ve eşit olmasına karşın karşıtlara sahip olabilir. Örneğin birey olarak alınan insan tek ve aynıdır, ancak zaman zaman beyaz, siyah, sıcak ya da soğuk olabilir, bazen ise iyi ya da kötüdür. Başka bir şeyde buna benzer bir durum olamaz. Sadece hüküm ve sanı da karşıta sahip olabilir denebilir. Çünkü aslında bir ifade hem doğru hem de yanlışmış gibi görünebilir. Örneğin "şu adam oturuyor" doğruysa aynı kimse ayağa kalktığı anda hüküm yanlış olmuş oluyor. Benzeri bir durum sanı için de geçerlidir, bir kimse o adamın oturduğu sanısına sahipse ve o adam ayağa kalktığında halen aynı sanıya sahipse bu yanlış bir sanı olacaktır. Ancak bu doğru olsa da karşıtların kabul edilme biçimlerinde bir fark vardır. Özler kendilerini değiştirerek karşıtlarına sahip olabilmekteler. Örneğin soğuk olan bir şey geçirdiği değişim sonrasında sıcak olmuştur ya da beyaz olan siyah, iyi olan kötü olmuştur. Diğer özler için de benzeri bir durum söz konusudur. Bir değişikliğe uğrarlar ve karşıt olurlar. Oysaki hüküm ve sanı söz konusu olduğunda bunlar her zaman oldukları şekilde kalırlar, yani değişmemişlerdir. Diğer nesnedeki değişime göre kendilerinde bir karşıtlık ortaya çıkar. Yani "şu adam oturuyor" hükmü aynı kalmaktadır, ancak adamın hareketine bağlı olarak bazen doğru bazen yanlış olmaktadır. Sanı için de aynı durum söz konusudur. Bu şekilde nesnelerin hareketlerine bağlı olarak özün karakteri kendinde olan bir değişme ile karşıta dönü-

şebilmektedir. Bu durumda istisnai bir şekilde hüküm ve sanının karşıtları olabileceğini söylemek doğru olmaz. Aslında hüküm ve sanının karşıtları olabilir denebilir ancak bu kendilerinde gerçekleşen bir değişimden değil diğer nesnelerde gerçekleşen değişimden kaynaklanmaktadır. Bir hükmün doğru ya da yanlış olmasını sağlayan şey onun karşıt almaya uygun olup olmaması değil nesnenin gerçekliğidir. Hüküm ya da sanının değişmesi bir kelimeye bağlı değildir. Kendilerinde değişen bir şey olmadığına göre karşıt almaları da olanaksız oluyor. Oysaki öz, karşıtı kabul ettiğine göre karşıt da alabilir diyebiliriz. Bu nedenle öz sağlıklı, hastalıklı, beyaz ya da siyah olabilir. Bu tür özelliklerin hepsini birden taşıyabilmesi onun karşıtları alabileceği anlamına gelmektedir. İşte buradan hareketle özün karakterinde tek ve eşit olmak bulunsa da kendiliğinde olan değişikliklerle karşıtları alabilir, diyebiliriz. Öz hakkında anlatacaklarımız bu kadar.

6

Nicelik, sürekli ya da süreksiz olabilir. Yine nicelik kendi aralarında birbirlerine karşı bir durumu olan bölümlerden ya da birbirlerine göre durumu olmayan bölümlerden oluşmaktadır. Süreksiz olanlara örnek olarak sayı, söz; sürekli olanlara örnek olarak ise düzey, çizgi, cisim ya da zaman ve mekân verilebilir.

Sayının bölümleri ile başlayalım. Burada bölümlerin birbirleriyle iletişimde olmadıkları açık. Beş, onun bir bölümü olsa da hiçbir ortak sınırda ikisi birbiriyle iletişim kurmaz. Aksine iki ayrı beş farklıdırlar. Yine benzeri şekilde üç ile yedi de benzeri bir ortak sınırda karşılaşmazlar. Genel anlamda sayılar arasında, ancak aynı zamanda bölümler arasında da ortak bir sınır olamaz. Bu nedenle sayı süreksiz bir niceliktir. Söz de aynı durumdadır. Kısa ya da uzun hecelerle ölçtüğü-

müze göre zaten bir nicelik olmak zorundadır. Kastettiğimiz, ses tarafından çıkarılan sözlerdir. Bu nedenle bu da süreksiz bir niceliktir. Bölümlerinin birbirleriyle iletişim kurabilecekleri sınırları yoktur. Hecelerin ortak sınırları yoktur. Bunların her biri hem kendisinde hem de kendiliğinden ayrıdır.

Çizgi ise sürekli bir niceliktir. Çünkü bölümlerinin birbirleriyle iletişimi ve ismine nokta dediğimiz ortak bir sınırları vardır. Düzey için sınır, çizgidir. Çünkü düzeyin bölümleri bir sınırda birbirlerine değerler. Cisim için de aynı durum geçerlidir. Cismin bölümlerinin birbirleriyle iletişimde bulunabilecekleri ister çizgi isterse düzey olsun ortak bir sınırları vardır. Zaman ve mekân da aynı durumdadır. Şimdiki zaman hem geçmişe hem de geleceğe bağlıdır. Yer de süreklidir çünkü cismin parçaları her zaman bir yer kaplarlar. Bu parçalar ortak bir sınırda her zaman birbirleriyle iletişime geçmelidirler, bundan dolayı cismin parçasıyla kaplanmış olan yerin bölümlerinin de cismin parçaları gibi ortak sınırlarda birbirleriyle iletişime geçmeleri gerekir. Bu nedenle mekân da süreklidir çünkü parçaları ortak sınırlarda birbirleriyle iletişim kurmaktadır. Niceliklerin bir kısmı aralarında karşılıklı durumları olan bölümlerden, bir kısmı ise olmayan bölümlerden oluşmaktadır. Çizginin bölümlerinin karşılıklı durumları vardır, her biri ayrı bir yerde bulunur. Her birinin düzeydeki durumu belirlenebilir ve bu şekilde hangi bölümle komşu oldukları söylenebilir. Aynı şekilde düzeyin bölümlerinin de bir yeri bulunmaktadır, bunlar da durumları gösterebilirler ve buradan hareketle de hangisinin hangisiyle komşu olduğunu söyleyebilirler. Cisim ve mekânın bölümleri için aynı durum geçerlidir. Sayıdaysa farklı bir durum vardır, bölümlerinin karşılıklı bir durumda yer alacakları iddiasında bulunamayız. Bu nedenle de nerede konumlandıklarını ya da hangi bölümlerin birbirlerine komşu olduklarını söyleyeme-

yiz. Zaman için de aynı durum geçerlidir. Çünkü zamanın da bölümlerinden herhangi biri sabit ve devamlı olamaz. Böyle olmayanın durumu nasıl olur? Aslında zamanın bölümlerinin kendi içlerinde bir düzeni vardır, bu düzenden dolayı da insanlar bir şeyin diğerlerinden sonra olduğunu belirtirler. Sayı için de aynı durum geçerlidir. Üç ikiden sonradır, iki birden sonradır. Bu nedenle sayıların bir durumlarının olduğunu kabul etmesek de bir düzeni olduğunu söylememiz gerekecektir. Söz için de benzeri bir durum vardır. Bölümlerinden herhangi biri sabit ve devamlı kalmaz, ancak bir kere söylenen bir bölümün artık yeniden alınması da söz konusu olamaz. Bundan dolayı da sözün bölümlerinden herhangi birinin durumu yoktur, denebilir. Çünkü bunlar değişmez ve sabit değillerdir. Bu nedenle niceliklerin bir kısmı durumu olan bölümlerden, bir kısmı durumu olmayan bölümlerden oluşmaktadır. Şu ana dek söylediğimiz şeyler öz anlamda niceliklerdir, nicelik diye ifade edilen diğer şeyler bağlantısal bakımdan niceliktir. Aslında bu niceliklere bakarak diğerlerine de nicelik demekteyiz. Beyaz düzey büyükse beyaza büyük deriz, zaman uzun olduğu için etkisinin uzun ya da hareketin uzun olduğunu belirtiriz. Ortaya çıkan şeylerin herbiri özlerinden dolayı nicelik ismini almıyor. Örneğin, "Bir şeyin etkisi ne kadar devam etti?" diye bir soru sorulursa, yanıt olarak bir yıl ya da buna benzer bir şey söylenirse zaman vurgulanmış olur. Yine beyazın büyüklüğünü görebilmek için düzeyle birlikte tanım vereceğiz. Çünkü düzey büyükse beyaz da büyüktür, diyeceğiz. Bu nedenle gerçek anlamda nicelikler biraz önce bahsettiğimizdir. Öte yandan bunun dışında başka hiçbir şey kendi kendine nicelik olamaz. Sadece bağlantı açısından nicelik olabilir.

Niceliklerin karşıtı da olamaz. Belirli niceliklerin de karşıtları olmadığı ortada. Üç ya da iki dirsek uzun ya da düzey

veya başka niceliğin karşıtı olamaz. Çok ve az ya da büyük ve küçük arasında zıtlık ilişkisi yoktur. Ancak bunların hiçbiri nicelik değildir, onlara göreli diyebiliriz. Çünkü kendi başlarına incelendikleri zaman hiçbir şey büyük ya da küçük olamaz ancak başka bir şeye oranla büyük ya da küçük diyebilmekteyiz. Örneğin bir dağ için küçük, bir tahıl için ise büyük diyebiliriz. Çünkü dağı da tahıl tanesini de kendi grubuna göre değerlendirebiliriz. Bu şekilde bir şeyin bir başka şeye oranını incelemiş oluruz. Kendiliğinden büyük ve küçüğü incelersek dağın büyük, tahıl tanesinin de küçük olduğu asla söylenemez. Bir örnek daha verelim: Atina'nın nüfusu fazladır ancak köyün nüfusu fazla, Atina'nın nüfusu az diyebiliriz. Yine eve çok sayıda insan sığdığını, tiyatroya az insan girebileceğini de söyleriz. Oysaki tiyatroda daha fazla insan vardır. Aynı şekilde iki ya da üç dirsek ve buna benzer miktarlar nicelik gösterir. Büyük ve küçük, nicelik değil daha çok görelik göstermektedir. Çünkü büyük ve küçük başka bir nesneye göre büyük ve küçüktürler. Bu nedenle bunları göreliler arasında incelemeliyiz. Öte yandan bunlar nicelik olsunlar ya da olmasınlar hiçbir şekilde karşıtları yoktur. Çünkü kendiliklerinden anlaşılamayan ancak başka bir nesneye göre anlayabildiğimiz şeylerin nasıl karşıtları olabilir? Öte yandan büyük ve küçük birbirlerine göre karşıttırlar, ancak bu durum bir konunun aynı anda karşıtları olabildiğine işaret edecektir. Bazen aynı şeyin hem büyük hem de küçük olduğu görülebilir. Çünkü bu şey bir şeye göre büyük, bir başka şeye göre küçüktür. Bu nedenle de aynı şey için hem büyük hem de küçük dendiği görülecektir. Bu nedenle de aynı anda karşıtlar alabilmektedir diyeceğiz. Ancak biraz önce öz hakkında yaptığımız açıklamada olduğu gibi hiçbir şey aynı anda karşıtları kabul etmez. Öz karşıtları alabilse de aynı anda sağlıklı ve hasta olmayacaktır. Aynı şekilde

bir şey hem beyaz hem de siyah değildir. Başka şeylerin de karşıtlarının aynı anda var olmaları söz konusu değildir. Bu yüzden nesnelerin karşıtları olacaktır. Eğer büyük ve küçük birbirlerine karşıtlarsa aynı şey aynı anda hem büyük hem de küçükse bu durumda bu şey kendisine karşıt olmuş oluyor. Oysaki bir şeyin kendisine karşıt olması imkânsızdır. Bundan ötürü büyük küçüğün, çok da azın karşıtı değildir. Bu ifadeler için göreli değil niceliktir dense de bunların karşıtlarının olamayacağı açıktır.

Mekânı incelediğimiz zaman bunun niceliğe ait olduğu görülür. Merkez ve evrenin uçları arasındaki mesafe en büyük uzaklıktır. Bu durumda merkeze aşağı dersek yukarının karşıtı olmuş olur. Diğer karşıt tanımları da bu tanımdan çıkmış gibi görünüyor. Çünkü aynı türden olup birbirlerine en uzak uçlar karşıt olarak tanımlanmıştır. Niceliğin azalıp çoğalması zordur. "İki dirsek uzundur" örneğine dönelim. İki dirsek uzun olan bir şey bir başka iki dirsek uzun olan şeyden daha uzun değildir. Sayı için de benzeri bir durum geçerlidir. Örneğin üç ya da beş, bu sayılar başka bir üç ya da beşten daha fazla üç ya da beş değillerdir. Zamanın başka bir zamandan daha çok zaman olduğu söylenemez. Sıraladığımız niceliklerin hiçbirine çokluk ya da azlık verilemez. Buradan da niceliklerin azlık ve çokluğa uygun olmadıkları sonucuna ulaşmaktayız. Oysaki niceliğin en önemli noktalarından biri eşitlik ve eşitsizliğine verilebilmesidir. Bahsettiğimiz niceliklerin her birinin eşit ya da eşitsiz oldukları söylenebilir. Örneğin bir cismin başka bir cisimle eşit olup olmadığı, zamanın eşit olup olmadığı söylenmektedir. Sözünü ettiğimiz diğer nicelikler için de aynı durum geçerlidir, onlara da eşitlik ve eşitsizlik yüklenebilmektedir. Oysaki niceliğin olmadığı yerlerde eşitlik ve eşitsizlik olmamaktadır. Örneğin yatkınlık kelimesi eşitlik ya da eşitsizlik üzerin-

den tanımlanmaz, bunun yerine benzerlik ve benzemezlik üzerinden değerlendirilir. Beyaz için de eşit ya da eşitsiz denilmez, bunun yerine benzer ya da benzemez denir. Bu durumda niceliğin en önemli özelliklerinden biri eşitlik ya da eşitsizliğin kendisine yüklenebilmesidir.

7

Varlığı başka nesnelere bağlı olan, bir şekilde başka nesnelerle ilgili olan şeylere göreli denilmektedir. Örneğin en büyük dediğimiz şeyin tüm özelliği başka şeylere göre tanımlanmış olmasıdır. Çünkü daha büyük olarak tanımlanması başka bir şeye göredir. Kat da aynı şekilde başka şey hakkında söylenen bir şeydir. Onun da varlığı bir başkasına göredir. Diğer göreliler için de aynı durum söz konusudur. Hal, yatkınlık, duyum ve bilim gibi ifadeler de görelidir. Bunların varlıkları bir başka şeye göre nitelendirilmektedir. Bu nedenle bir şeyin hali, bir şeyin bilimi, bir şeyin durumu gibi ifadeler kullanıyoruz. Bu durumda varlığı bir başka şeye bağlı olan ya da herhangi bir şekilde başka bir şeyle ilişkisi olan şeylere göreli diyebiliriz. Bu nedenle bir şeye göre dağ büyüktür denir çünkü dağa büyük denmesi başka bir şeye göredir. Benzer için başka bir şeye benzer denir ya da terimler için bir başka şeye göre oldukları belirtilmiştir. Yatma, dik durma ya da oturma gibi şeyler belirli durumlardır. Ancak durumun kendisi de görelidir. Aynı şekilde yatmış olmak, ayakta durmuş olmak ya da oturmuş olmak ise kendiliğinden değildir. İsimlerini belirttiğimiz durumlardan türemiş olarak alırlar.

Görelilerin karşıtları olabilir. Erdem göreli bir ifadedir ve karşıtı da görelidir. Bilim ve bilimsizlik de aynı şekildedir. Öte yandan tüm görelilerin karşıtları bulunmaz. İki ya da üç katı dediğimiz şeylerin ya da buna benzer olanların karşıtı yoktur. Görelilerin az ya da çok olma ihtimalleri vardır.

Zaten benzer ya da benzemez ifadeleri de buna bağlıdır. Aynı şekilde eşit ya da eşitsizlik de. Benzeyen bir şeye "benzeyen", benzemeyene "benzemeyen" adını vermekteyiz. Ancak tüm görelilerin az ya da çok olma ihtimalleri yoktur. Kat için az ya da çok diyemeyiz. Başka terimler için de benzeri bir durum geçerlidir. Görelilerin tamamı bağlantılıdır. Örneğin köle için efendinin kölesidir deriz, efendi için de kölenin efendisi. Kat yarımın iki katıdır, yarım da katın yarısıdır. Aynı şekilde daha büyük olan daha küçükten büyük, daha küçük olan daha büyükten küçüktür. Diğer göreliler için benzeri bir durum söz konusudur. Ancak zaman zaman bir hal farkı ortaya çıkar. Bu sayede bilinebilene "bilgi", bilgi ile bilinebilene "bilinebilen", duyulabilenin duyumuna "duyum", duyumla duyulabilene "duyulabilen" deriz. Ancak bağlantının olmadığı durumlar da vardır. Eğer göreliğin ilintili olduğu terim uygun şekilde anlatılmazsa bu durum ortaya çıkar. Örneğin kanat ve kuş arasında kanat kuşa göreli olarak verilirse yanılırsınız. Çünkü kanat ve kuş arasında kurulması gereken ilişki düzgün bir şekilde kurulmamıştır. Çünkü kanat kuş olması bakımından kuşa göreli denmemiş, kanatlı olması bakımından göreli denmiştir. Oysaki kuş olmayan başka kanatlılar da bulunmaktadır. Bu nedenle ilişki düzgün bir şekilde kurulursa bağlantı da olur. Kanatlılar kanatlıların akrabalarıdırlar ve kanatlılar kanat nedeniyle kanatlıdırlar. Bazen ise göreli bir şeyin terimini uygun bir şekilde anlatabilmek için özel bir isim bulmak gerekir. Örneğin dümeni gemiye göreli olarak belirlemek, göreliği doğru şekilde belirtmek değildir. Çünkü dümen gemi olması bakımından gemi için söylenmemiştir, hem dümensiz gemiler de bulunmaktadır. Bu nedenle bağlantıları yoktur, hem gemi için dümenin gemisidir denilemez. Oysaki göreliliği belirtme tarzımız şu şekilde olursa daha başarılı oluruz: Dümen dümenlinin

dümenidir ya da buna benzer şeyler söylenebilir. Çünkü özel bir isim yok. Görelik uygun bir şekilde gösterilirse bağlantı ortaya çıkar. Dümenlinin dümen nedeniyle dümenli olduğu ortada. Diğer durumlarda da aynı şey geçerlidir. Örneğin başın başlının bağlantılısı olarak belirlenmesi hayvanın bağlantılısı olarak belirlenmesinden daha iyidir. Hayvanın bir başının olmasının nedeni hayvan olması değildir. Hem çok sayıda hayvanın başı da yoktur. Bir şeyin anlamını en kolay şekilde isim değilse ilk terimlerden çıkarmak ve onları ilk terimlerle bağlantılı oldukları nesnelere uyarlamak gerekir. Bu nedenle biraz önce verdiğimiz örneklerde kanatlı kanattan, dümenli dümenden gelmektedir.

Tüm görelilerin bir bağlantısı vardır. Ancak uygun bir şekilde gösterilmeleri gerekir. Çünkü bağlantılı oldukları şeye göre değil de ilgisiz bir terime göre ifade edildikleri zaman bağlantı ortadan kaybolur. Yani herkesin hemfikir olduğu isimler ve bağlantılar için bile bağlantılının kendi ismiyle değil bağlantılı ancak ilinti olarak alınan bir isimle gösterildiyse bağlantı bulunmamaktadır. Örneğin köle efendinin değil, insanın, iki ayaklının ya da başka bir şeyin kölesi olarak kabul edilirse bu bağlantılı olmaz. Çünkü görelik uygun şekilde belirtilmemiştir. Öte yandan bağlantı uygun şekilde verilse bile, uygun olanı bırakıp ilintili olarak diğer kavramları alsak da bağlantı varlığını sürdürecektir. Örneğin kölenin bağlantılı olduğu şey efendi, ancak efendide bulunanlar iki ayaklı, bilime uygun, insan gibi noktaları efendi olma özelliğinden bir şey bırakmamak üzere atsak bile köle efendiye göre tanımlanmaya devam edecektir. Çünkü köleye efendinin kölesi denilir. Öte yandan bağlantı uygun bir biçimde belirtilmemişse, diğer karakterleri teker teker bıraksak da bağlantı ortaya çıkmayacaktır. Köle için bağlantılı olduğu şeyin insan, kanatlı için de kuş olduğunu belirtelim.

İnsandan da efendi olma karakterini çıkaralım. Bu durumda efendi köle bağlantısı devam edemez. Çünkü efendisi olmayan köle yoktur. Kuş ve kanat ilişkisi hakkında da aynı şey söylenebilir. Çünkü kanatlı da göreli olmayacaktır. Kanatlı yoksa kanadın bağlantılı olduğu şey yok demektir. Buradan bağlantının uygun şekilde ortaya konulması gerektiği ortaya çıkar. İsim olursa ortaya konma da kolaylaşacaktır. Eğer yoksa mutlaka bir isim bulmalıyız. Yani terimleri uygun şekilde bağladığımız zaman tüm göreli olanların da bağlantılı oldukları açıkça görülecektir.

Göreliklerin aynı zamanda gerçekleşmeleri de söz konusudur. Çoğu durumda söylediğimiz şey doğrudur. Örneğin yarım ile kat aynı zamanda olurlar, yarım olduğu zaman kat vardır, kat olduğu zaman da yarım. Aynı şekilde köle varsa efendi vardır, efendi varsa köle vardır. Benzeri durumlarda da aynı düşünce geçerlidir. Yine göreli olarak birbirlerini aynı anda yok ederler. Yarım yoksa kat olmaz, kat olmazsa yarım olmaz. Diğer örnekler için de aynı durum geçerlidir. Oysaki tüm görelilerin aynı anda olmaları da doğru değil gibi. Örneğin bilimin konusu bilimden önce var gibi görünebilir. Çünkü çoğu zaman var olan konulardan bir bilim ortaya koyarız. Konusuyla beraber bir bilimi bulmak imkânsız olmasa da oldukça güçtür. Öte yandan konu yok oluyorsa onunla ilgili bilim de yok olur. Ancak bilimin yok olması halinde konu da yok olmaz. Aslında bilimin konusu yoksa artık bilinebilecek bir şey olmayacağına göre bilim de olmayacaktır. Ancak var olmayan bilim olursa bu durumda konusunun var olmasını yine de hiçbir şey engelleyemez. Dairenin kareleştirilmesi için yapılan şey de budur. Bu nedenle bilimin konusu olarak var olduğunu kabul ediyorsak bile henüz bu konuda bir bilimimiz yok demektir. Oysaki bu bir bilgi konusudur. Örneğin hayvan yok olursa bilim de yok

olacaktır. Ancak çok sayıda bilim konusu var olmaya devam edecek. Duyum hakkında da aynı şey geçerlidir, duyulabilen şey her zaman duyumdan önce var olmaktadır. Duyulabilen şey yok olursa duyum da yok olacaktır. Oysaki duyum yok olsa da duyulabilen şey yok olmayacaktır. Çünkü duyum bir cismin üzerinde ya da içinde meydana gelmektedir. Duyulabilen şey yok olduğu zaman cismin kendisi de yok olmuştur. Çünkü cisim duyulabilenle birliktedir ve cisim yok olursa duyum da yok olur. Bu nedenle duyulabilenin yok olması demek duyumun yok olmasıdır. Ancak duyumun yok olması duyulabilenin yok olması anlamına gelmez. Hayvan yok olursa duyum yok olur. Oysaki duyulabilen şey var olmaya devam edecektir. Örneğin cisim, sıcaklık, tatlı, acı ya da diğer tüm duyulabilenler var olacaklardır. Bir örnek daha verelim: Duyum ve duyan aynı zamanda ortaya çıkar. Duyum hayvanla beraber ortaya çıkmıştır ancak duyulabilen şey hayvandan önce vardı. Hayvanın özünde bulunan ateş, su gibi şeyler elbette doğadaki nesneler hayvan ya da duyum olmadan önce vardılar. Bu nedenle de duyulabilenin duyumdan önce var olduğu söylenmektedir.

Bu durumda ortaya çıkan yeni soru bir özün göreliklere katılıp katılamayacağı ve ikinci özlerin de buraya dahil olup olamayacaklarıdır. İlk özlerin göreli olmadıkları açık. Çünkü özlerin tamamı ya da parçaları göreli olamazlar. Bir insan için bir şeyin insanı ya da bir öküz için bir şeyin öküzü denilemez. Parçalar için de aynı durum geçerlidir. Bir el için, birinin bir eli değil birinin eli ya da bir baş için birinin bir başı değil birinin başı deriz. Çoğu zaman ikinci özlerde de benzeri bir durum geçerlidir. İnsana bir şeyin insanı, öküze bir şeyin öküzü denilmez. Odun da bir şeyin odunu değldir. Sadece birinin malı olabilir. Bunların özün göreliği ile ilgisi olmadığı ortada. Ancak ikinci özlerde durum farklı olabilir.

Örneğin baş bir şeyin bölümü olduğu için bir şeyin başıdır, el de aynı şekilde bir şeyin bölümü olduğu için bir şeyin elidir. Diğer bölümler için de aynı durum geçerlidir. Buradan hareketle terimlerin bazı göreliklere göre olduklarını söyleyebiliriz. Görelikler hakkında tanımımız yeterli olsaydı bir özün görelik olmayacağını onaylamak belki olanaksız değil ama çok zor olurdu. Oysaki tanım yeterli değilse ve görelik bir varlığı herhangi bir göreliği olmaktan ibaret olan terimlerse bu duruma bir çözüm bulunabilir. İlk tanım elbette tüm göreliklere uygundur. Ancak bir şeyin bir başka şeye oranla ifade edilmesi onu mutlak göreli yapmaz.

Buradan hareketle bir görelilik bir şekilde tanındığı zaman onun neye göre olduğuna göre bilindiğini söylüyoruz, denilebilir. Kendinden de bu durum ortada. Eğer bir nesnenin görelik olduğunu biliyorsak göreliklerin varlığı görelikte olmaktan başka bir yerde bulunamayacağına göre onun kendinde görelik olduğu şey de tanınıyordur. Ancak kendisi ve görelikte olduğu şey mutlak olarak bilinemiyorsa görelikte olup olmadığına da karar veremeyiz. Örnekler verirsek daha anlaşılır olacak. Bir şekilde bir nesnenin kat olduğunu biliyorsak onun neyin katı olduğunu da biliyoruz demektir. Çünkü onun neyin katı olduğunu bilmeseydik bu durumda kat olduğunu da bilemezdik. Aynı şekilde bir şeyin daha güzel olduğunu bilmiyorsak aslında onu ve karşılaştırma yapıp daha güzel olduğunu düşündüğümüz şeyi de bilmiyoruz demektir. Yine onun daha az güzel bir şeyden daha güzel olduğunu da anlayamayacağız. Zaten bu olsa da bilgi değil sanı olabilirdi. Oysaki burada bu şeyin daha az güzel olan şeyden daha güzel olduğunu net bir şekilde bilme ihtimalimiz yok. Çünkü ondan daha az güzel hiçbir şeyin bulunmama ihtimali de geçerli olabilir. Bu nedenle görelik biliniyorsa onun neye göre olduğunu da açık bir şekilde bilmemiz

gereklidir. Baş, el ya da buna benzer özlerin ne oldukları açık bir şekilde bilinebilir. Ancak buradan hareketle mutlaka bağlantılı oldukları da bilinmelidir denemez. Çünkü el ve başın göreli olduğu şey hakkında bilgi edinemeyiz. Bu nedenle burada görelilikle ilgimiz yok. Bu şeyler görelik değillerse o zaman hiçbir özün görelik olmadığını söylememiz gerekecektir. Elbette bu tür konular uzun uzadıya incelenmedikleri sürece olumlu bir sonuç elde etmek zordur. Ama bu konuların bazılarını tartışmaya açmak da yararsız değildir.

8

Nitelik bir şeyin nasıl olduğunu ifade eden terime denir. Ancak niteliğin çok sayıda anlamı vardır. Niteliğin isimlerinden birine hal ve yatkınlık diyebiliriz. Hal daha çok sürekliliği ya da duraksaması ile yatkınlıktan ayrılır. Bilimler ve erdemler haldir. Çünkü bilim hastalık ya da ona benzer bir nedenle ciddi bir değişiklik olmadığı sürece ondan ciddi bir şey elde etmesek de sabit kalan ve kolay kolay değişmeyen şeylerden biridir. Erdem de aynı şekildedir, o da kolayca değiştirilmezdir. Oysaki sıcaklık, soğukluk, hastalık ve sağlık gibi şeyler kolayca değiştirilebilecek türlere yatkınlık denir. İnsanların bu türden şeylere karşı bir yatkınlıkları vardır. Sıcakken soğuk, sağlıklıyken hasta olarak çabucak değişebiliriz. Diğer şeyler için de aynı durum geçerlidir, ne zaman ki yatkınlıklardan biri zaman içinde doğallaşır ve sürekli hal alarak değişmesi zor bir duruma gelirse o zaman ona hal denir. Hal denildiği zaman sürekli ve değiştirilmesi daha zor nitelikler kastedilmektedir. Daha az durağan bir bilim sahibi olup bu bilimi kolayca kaybedenler bilim konusunda yetenekli olsalar da bilgiye sahip değillerdir. Bu nedenle yatkınlık ve hal arasındaki fark yatkınlığın değişime daha açık olmasıdır. Hal ise sabit ve değiştirilmesi zor görünüyor. Haller

yatkınlıkları kapsamaktadırlar ancak yatkınlıklar hal olmazlar. Bazı hallere sahip olmak demek bazı yatkınlıklara sahip olmak anlamına da gelmektedir. Oysaki yatkınlıklara sahip olmak her zaman hallere sahip olmak anlamına gelmez.

Niteliğin bir başka türü ise iyi güreşçi, iyi atlet ya da sağlıklı ve hasta olanların yetenek ve yeteneksizliklerine göre söylenen şeylerle kastedilen niteliktir. Bu türden onaylanması, bir yetenekten dolayı değil de bir şeyi kolayca yapmak ya da herhangi bir şeye maruz kalmamak noktasındaki yatkınlığa sahip olunması sayesinde olur. Örneğin iyi güreşçiler ya da iyi atletler bir yatkınlıkları olduğu için değil bazı antrenmanları iyi bir şekilde yapabilme yatkınlığına sahip oldukları için bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Sağlıklı olanların yaşadığı şeylere kolayca tahammül edebilme konusundaki yatkınlıkları, hasta olanların ise bunun aksine tahammül etme noktasındaki yeteneksizlikleri bu isimleri almalarına neden olmaktadır. Katı ve yumuşak için de aynı durum geçerlidir. Katı kolayca bölünememeye olan doğal yatkınlığı, yumuşak ise bunun bağlantılısı olan yatkınlığa sahip olduğu için bu ismi almıştır.

Bir başka nitelik ise duygu nitelikleri ve duygulanımlardan oluşmaktadır. Örneğin tatlılık, acılık, ekşilik ya da bu türden şeyler soğukluk, sıcaklık, beyazlık ya da siyahlık. Bunların nitelikler olduğu apaçık görülüyor. Çünkü bu niteliklere sahip olanların kendilerinde bulunmaları yüzünden o ismi aldıkları belli. Bal, kendisinde bulunan tatlılık nedeniyle tatlı ismini alıyor. Cisim de beyazlığı kabul ettiği için bu ismi almıştır. Diğer durumlarda da benzeri bir şey söz konusudur. Duygu nitelikleri dediğimiz zaman bu nitelikleri kabul eden nesnelerin belirli bir tarzda tesirlenmelerinden söz etmiyoruz. Balın tatlı olmasının nedeni balın uğradığı bir değişiklik değildir. Diğer durumlarda da aynı şey söz konusu. Sıcaklık,

soğukluk gibi şeyler duygusal nitelikler olarak isimlendirilse de kendilerini kabul eden nesneler bu duygulanımlara sahip oldukları için bu isim verilmemiştir. Aslında bu özelliklerin her biri duygularda bir değişime yol açabilecek yeteneğe sahip olmalarından dolayı duygusal nitelikler ismini almışlardır. Tatlılık, tatma değişikliği, sıcaklık dokunma değişikliği ortaya çıkarır. Diğer nitelikler için de aynı durum geçerlidir.

Öte yandan beyazlık, siyahlık ya da diğer renkler daha önceden bahsettiğimiz duygusal niteliklerle aynı şekilde değildir. Kendilerinde olan bir değişimden dolayı bu ismi almışlardır. Çoğu zaman renk değişimleri duygulanma nedeniyle gerçekleşmektedir. Örneğin utanma kızarmayı, korku sararmayı getirir, diğerleri de benzeri şekildedir. Bu nedenle elbette doğamıza bağlı olarak değişmekle beraber bu türden duygulanımlarla karşı karşıya kalındığında farklı renklere sahip olunabilir. Utanma anında ortaya çıkan renk elbette doğal bir renk de olabilir. Bu nedenle duygulanımlar duraklı ve sürekli oldukları zaman ortaya çıkan niteliklerin hepsine birden duygusal nitelikler denilmektedir. Aslında ya kaynakları konunun doğal yapısına uygunluğundan dolayı sarılık, siyahlık ve benzeri renkler nitelik diye isimlendirilmiştir. Çünkü niteliğimizi veren isimler bunlardır. Ya da bu renklerin yani siyah ya da sarı olmanın uzun ve kötü bir hastalık sonucunda ya da aşırı sıcaklık sonrasında ortaya çıktığı da söylenebilir. Bunlar insan yaşamı boyunca devam etmeseler de uzun süre kalabilirler, o zaman da onlara nitelik denebilir. Çünkü niteliğimizi onlardan alırız. Bazı ilişkilerin yok edilmeleri kolay nedenlerden kaynaklanır, bunlara nitelik değil etkilenme deriz. Çünkü insan bunlara göre niteliği elde etmez. Utançtan kızaran ya da korkudan sararan bir insanın kırmızı ya da sarı rengi olduğunu söyleyemeyiz. Bu etkilenmedir, bu nedenle de bunlar nitelik değil etkilenmedir.

Ruha ait duygusal nitelikler için de aynı şey söylenebilir. Kızgınlık, çılgınlık ya da buna benzer örnekler tam ortaya çıktıkları anda duraklı etkilenmelere sahiptirler, bunlara bağlı olarak "çılgın" ya da "kızgın" deriz. Yine doğal olmayan, değiştirilmeleri çok zor ya da asla değiştirilemeyecek olan ruhsal sapkınlıklar için de aynı durum geçerlidir çünkü insanlar bunlara sahip olmalarına göre isimlendirilirler. Kısa süre içinde yok edilebilen nedenlerden kaynaklanan ilişkilere ise etkilenme demekteyiz. Örneğin bir aksiliğe kızan bir insan anlık heyecanının sonunda kızdığı için kızgın sıfatını alamaz. O, sadece etkilenmiştir. Bu nedenle bu türden bağlantılara nitelik değil etkilenme diyoruz.

Bir başka nitelik ise tüm varlıklarda var olan şekil, doğruluk ve yanlışlık ya da bu türden özellikleri içerir. Varlıklar aslında bu türden özelliklere göre sınıflandırılmıştır, üç ya da dört köşeli olduğundan ya da doğru veya yanlış olduğundan bir nesneye bu niteliğe sahiptir diyoruz. Her şeye sıfatını veren de görüntüsüdür. Seyrek, sert, düz, pürüzlü her neyse olan her şey görüntüdedir. Öte yandan bu türden bölümler niteliğin bölümlerine yabancıdırlar. Çünkü bunlar daha çok bölümleri tanımlıyor gibi görünüyor. Aslında parçalar kendi aralarında sıkıca birleştikleri için sıkı ya da uzak kaldıkları için seyrek adını alırlar. Bölümler birbirlerine eşit oldukları için düz, bazıları girintili çıkıntılı ise o zaman da pürüzlü olurlar. Elbette başka nitelik türleri de olabilir. Ancak bahsettiklerimiz en önemlileri ve en sıklıkla görülenlerdir. Sözünü ettiğimiz ilişkiler niteliklerdir. Nesneler vasıflandırıldıkları zaman ise bu niteliklere göre isimlendirilen ya da başka bir şekilde onlara bağlı olan nesnelerden bahsediyoruz demektir. Bu nedenle çoğu zaman hatta hemen hemen her zaman bir nesne niteliğine göre tanımlanmaktadır. Örneğin beyazlık ismini beyaza, gramer gramerciye, adalet adaletliye

vermiştir, diğer örnekler de aynı şekildedir. Öte yandan bazı durumlarda niteliklere bir isim verilmez, bu durumda nesnelerin bu isimlerle tanımlanması olanaklı değildir. Örneğin güreşçi, koşucu gibi isimler doğal yeteneklerinden dolayı verilen isimler değillerdir. Çünkü insanların bu türden yetenekleri halinde alabilecekleri bir sıfat yoktur. Öte yandan bu insanlara güreşçi veya koşucu dedirtebilen bilimlerin bir ismi vardır. Bu bilim yatkınlıktır. Boks ya da güreş bilimi ismini almıştır ve buna uygun durumda olanlar isimlerini bu bilimlerin kendilerinden alırlar. Zaman zaman ise nitelik için özel bir isim olsa bile tanımlanan nesne ondan kaynaklanmayan bir isme sahip olabilir. İyi insan fazilet nedeniyle iyidir, ismi faziletten gelmemesine rağmen iyi olmasının nedeni budur. Ancak bu çok sık karşılaşılan bir durum değildir. Belirttiğimiz niteliklerden kaynaklanan bir isme sahip olan ya da başka bir şekilde ona bağlı bulunan nesnelere bir şeylere haizdir denir. Karşıt olmak da niteliğe ait bir şeydir. Örneğin adalet adaletsizliğin, siyahlık da beyazlığın karşıtıdır. Bağlantılara göre tanımlanan nesnelerde aynı durum söz konusudur. Adaletsiz adaletlinin, beyaz da siyahın karşıtıdır. Öte yandan bu her zaman böyle değildir, sarı, kırmızı ya da başka renklerin karşıtları bulunmamaktadır. Ayrıca karşıtlardan biri nitelik ise diğeri de nitelik olmalıdır. Diğer kategorileri örneklerimize uyguladığımız zaman söylediğimiz şeyin doğruluğu ortaya çıkacaktır. Adalet adaletsizliğin karşıtı ise ve adalet bir nitelik ise adaletsizlik de bir nitelik olmalıdır. Aslında hiçbir kategori yani nicelik, görelik, mekân ya da nitelik dışında başka bir şey adaletsizliğe uygun gelemez, ona uygun gelen sadece niteliktir. Nitelik kapsamındaki diğer karşıtlar için de aynı durum geçerlidir.

Nitelikler çokluk ve azlık kabul ederler. Bir beyaz nesne bir başka beyaz nesneden daha fazla ya da az beyaz ola-

bilir, adaletli de bir başkasından daha adaletli ya da daha az adaletli de olabilir. Aynı zamanda nitelik kendi kendine artma da kabul edebilir ve nesne daha da beyazlaşabilir. Bu durum her şeyde değil çoğunda gerçekleşir. Adaletin azlık ya da çokluk aldığını iddia etmek çok kolay değildir. Kimileri itiraz ederek sağlık ya da adaletsizliğin azlık ya da çokluğa uygun olmadığını belirtirler. Buna karşın bir insanın bir başkasından daha az sağlıklı ya da daha az adaletli olabileceği de söylenebilir. Gramer ya da diğer yetenekler söz konusu olduğu zaman da aynı durum geçerlidir. Sonuçta isimlerini niteliklere göre almış nesnelerde azlık ve çokluğa elverişlilik vardır. Çünkü bir insan bir başkasına göre daha iyi gramerci, daha sağlıklı, daha adil ya da başka bir şey olabilir. Öte yandan üçgen, dörtgen ya da diğer geometrik şekillerde çokluk ya da azlık olmaz. Yine üçgen ve dairenin uyduğu nesneler de üçgen ya da dairedirler. Bunlara uygun olmayan nesneler ise birinin diğerinden daha çok ya da az üçgen ya da dörtgen olduğunu söyleyemezler. Dörtgen de dikdörtgenden daha fazla daire değildir. Çünkü daire her ikisine de uygulanamaz. Eğer belirtilen terim iki nesneye birden uygun değilse bu durumda aralarında çokluk azlık ilişkisi kurulamayacaktır. Bu nedenle bütün nitelikler çokluk ve azlık kabul etmezler.

Şu ana kadar sıraladığımız niteliklerin hiçbiri niteliğe has değildir, ancak benzer ya da benzemez nitelikler için söylenir. Bir nesne sadece kendisinin tanımlandığı şeyden bir başkasına benzer olamaz. Buradan hareketle nitelik kendisine benzerlik ya da benzemezlik uygun olup olmayacağına bağlıdır, diyebiliriz. Burada nitelik konusunu açıklamaya çalışıyoruz, ancak çoğu zaman görelikten bahsettik, bundan dolayı bize itiraz edilmesinden çekinmeyelim. Hal ve yatkınlıkların sayısının görelikler kadar olduğunu belirtmemiş miydik? Aslında özel terimlerin hiçbiri görelik değildir ancak

uygulamada bütün hallerde türler göreli terimlerdir. Bundan dolayı bilim kendi özü içinde başka bir şeye göre olan şey oluyor. Çünkü bir şeyin bilimi vardır deriz. Oysaki genel bilimler kendi özleri içinde başka bir şeye göre olmazlar. Örneğin gramer herhangi bir şeyin grameri değildir, müzik herhangi bir şeyin müziği değildir. Bunlar göreliyse türleri nedeniyle böyledirler. Gramer herhangi bir şeyin bilimidir ancak müzik herhangi bir şeyin müziği değil herhangi bir şeyin bilimidir. Bu durumda genel bilimler göreliklerle ilgili değillerdir. Böyle bir nitelik varsa bu sadece özel bilimlerle ilgilidir. Çünkü bizler özel bilimlere haiziz. Bu bilimlerden birine sahipsek bilgili adını alırız. Buradan hareketle diyebiliriz ki zaman zaman kendilerinden dolayı tanımlanmış bu özel bilimlerin kendilerinin de göreliler olmamasına karşın nitelikler oldukları sonucuna ulaşırız. Bir şey hem nitelik hem de görelik olursa onu her iki cinsin de sayısına dahil etmemizde herhangi bir yanlışlık bulunmayacağını söylemeliyim.

9

Etki ve edilgenlik de karşıt alırlar. Çokluk ve azlığa da uygundurlar. Isıtmak soğutmanın, ısıtılmak soğutulmanın, sevinmek üzülmenin tersidir. Bu da karşıt kabul etmek demektir. Azlık ve çokluk için de benzeri bir durum var. Bir şeyleri çok ya da az ısıtabiliriz, az ya da çok ısıtılmış olabilir. Bu nedenle aktif ve pasif olanlar çokluk ve azlığa uygundur. Kategoriler hakkında söyleyeceklerimiz bu kadar. Görelilerden de söz ettik, onlarda yer alan terimlerin karşıtlarından isimlerini aldıklarını söyledik. Diğer kategoriler, zaman, mekân, sahip olmak gibi şeyler hakkında ise çok iyi bilinen doğaları nedeniyle ilk başta söylediklerimizden farklı bir şey söyleyemeyiz. Daha önceden de belirttiğimiz şekilde "sahip

olma", "ayakkabılarını giymiş olmak", "silahlanmak" gibi örnekler halleri, "Lykeion'da" ve benzeri şeyler ise mekânı gösterir.

10

Kategoriler hakkında söylediklerimiz yeterli olmalı. Sırada karşıt olumların alışıldık anlamlarını söylemek var. Bir terimin başka bir terime karşıt olması dört şekilde söylenebilir. Görelilerin karşı olumu, karşıtların karşı olumu, sahip olmanın yoksun olmayla karşı durumu ve onay ve reddetmenin karşı olumları. Bu durumların her birinde karşı olumlar şemayla gösterilebilir. Görelilerin karşı olumları, kat ve yarım arasındaki ilişki, karşıtların karşı olumları iyi ve kötü arasındaki ilişki, sahip olma ve yoksun olma arasındaki ilişki, görme ve kör olma, onay ve reddetme arasındaki ilişki de "oturuyor" ve "oturmuyor" arasındaki ilişkiye benzer. Göreliler gibi karşı terimler tüm varlığıyla karşı olanlar hakkında söylenenlerden oluşanlar ya da bir şekilde onlarla ilişkide olanlardır. Örneğin kat kendi özü içinde başka bir şeyin katıdır çünkü herhangi bir şeyin katıdır. Bilgi ile bilinebilenler de göreliler gibi karşıdır. Bilgi kendi içinde bilinebilen şeyin bilgisi, bilinebilen ise kendi özü içinde karşı olan hakkında yani bilgi hakkında söylenmiştir. Çünkü bilinebilen zaten herhangi bir şey için bilinebilendir. O halde göreliler gibi karşı olan terimler ya tüm varlığıyla başka bir şey hakkında söylenen ya da herhangi bir şekilde karşılıklı ilişki halinde bulunulan terimlerdir. Karşıtlar gibi karşı olan terimlerin ise varlığı birbirleriyle ilişkiden ibaret değildir, ancak bunlar birbirlerine karşıttırlar. İyilik kötülüğün iyiliğidir demiyoruz, iyilik kötülüğün karşıtıdır diyoruz, beyaz siyahın beyazıdır değil beyaz siyahın karşıtıdır diyoruz. Bu nedenle bu iki karşı olum farklıdır. Karşıtların içlerinde bulundukları veya

onaylanmış olduğu konular her ikisini de ya da birini içerdiği sürece onlar için orta terim diye bir kavram olamaz. Oysaki bir konuda biri ya da diğeri gerekli olarak kapsanmayan karşıtların konusu edilirse bu durumlarda bir orta terim olmalıdır. Örneğin hastalık ve sağlık hayvanın bedeninde var olan şeylerdir ve ister sağlık ister hastalık hayvanın bedenine aittir. Aynı şekilde tek ve çift sayılar da sayı hakkında onaylanmışlardır ve tek de çift de sayıya aittir. Yani hastalık ve sağlık ya da tek ve çift arasında bir orta terim yoktur. Ancak karşıtlardan biri ya da ikisi gerekli olarak konuya ait değillerse bunların arasında orta terim vardır. Bedende siyah ve beyaz doğal olarak vardırlar ancak ikisinden birinin bedene ait olması için hiçbir zorunluluk yoktur çünkü beden siyah ya da beyaz olmayacaktır. Namuslu ve namussuz, insan hakkında ya da başka şeyler hakkında onaylanmıştır. Ancak bunlardan birinin onaylandığı varlığa ait olma zorunluluğu yoktur. Çünkü her şeyin namuslu ya da namussuz olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle bu terimler arasında orta terimler vardır, örneğin beyaz ve siyah arasında boz ya da sarıya çalan başka çok sayıda renk vardır, namussuz ve namuslu arasında da ne namussuz ne de namuslu olmayan örnekler vardır. Bazen orta terimlerin isimleri vardır, örneğin beyaz ve siyah arasında boz, sarıya çalan renkler ve başka renkler vardır. Bu durumda orta terimleri tek bir isimle belirtmek kolay olmaz. Orta terim uçların reddi ile tarif edilmiştir. Örneğin ne iyi ne de kötü, ne haklı ne haksız gibi.

Sahip olma ve yoksun olma aynı konuyla ilgilidir. Örneğin görme ve körlük göz hakkındadır. Elbette sahip olmanın doğal olarak içinde bulunacağı durum, karşıtlardan birinin ya da diğerinin onaylandığı bir konu olmalıdır. Yoksun olmak dediğimiz zaman sahip olmanın bahsedilen konuda hiçbir şekilde bulunmadığı ve orada bulunması gerektiği

zaman sahip olmaya uygun bir konumda olmasından bahsediyoruz. Bir varlık dişleri olmadığı için dişsiz ya da göremediği için kör değildir, ancak onun doğal olarak dişleri olması gerektiği ya da görmesi gerektiği halde bunları yapamadığını söyleriz. Çünkü bazı varlıkların doğuştan gözleri ya da dişleri yoktur. Bunlara dişsiz ya da kör demiyoruz. Bir şeye sahip olmak ya da yoksun olmak ve sahiplik yoksunluk kavramları aynı değildir. Örneğin sahip olma görmedir, körlük yoksunluktur. Ancak görme sahibi olmak görme ya da kör olmak körlük değildir. Körlük bir yoksunluktur, sıradan bir yoksunluk. Kör olmak ise yoksun olmaktır, yoksunluk değildir. Hem körlük ve kör olma aynı şey olsaydı aynı konuda onaylanmış olurlardı, yani insana kör diyebiliriz ama körlük diyemeyiz. Bu nedenle bir şeyden yoksun olmak ve bir şey sahibi olmak kendi aralarında karşı oldukları şekilde karşı olmaktır. Çünkü karşı olma şekilleri aynıdır. Aynı körlük ve görmenin birbirlerine karşı olmaları gibi kör olmak da görme sahibi olmanın karşıtıdır.

Reddetme ve onay da kendinin reddedilmesi ve onayı değildir. Çünkü onay olumlu bir önermedir, reddetme ise olumsuz bir önermedir. Oysaki onay ve reddetmeye giren terimler önerme değillerdir. Öte yandan bunların kendi aralarında, onay ve reddetmenin olduğu gibi karşı oldukları söylenir. Çünkü bu durumda da karşı olma şekli aynıdır. Örneğin "oturuyor" ve "oturmuyor" önermeleri birbirlerine karşıttırlar, burada onay ve reddetmenin birbirlerine karşı olması gibi birlikte bulundukları nesneler de karşı olmaktadır. Örneğin "bir adam oturuyor" ve "bir adam oturmuyor" örneğindeki gibi. Sahip olma ve yoksun olma durumundaki görelikler gibi birbirlerine karşı olmadıkları alenen ortadadır. Sadece bütün varlığı karşı olan hakkında onaylanmış olmaktan ibaret değildir. Görme körlüğün görmesi değildir,

görelik de başka bir şekilde olmamıştır. Aynı şekilde körlük de görmenin körlüğü değildir ve bu durum görmenin körlüğü değil görmenin yokluğu durumudur. Yine tüm göreliler bağlantılıdır, hatta kendileri göreliler sayısı içinde bulunsalar bile körlük kendisi ile görelikte bulunduğu şeyin bağlantılısı olacaktır. O halde burada bağlantı yoktur çünkü görme körlüğün görmesidir demiyoruz.

Sahip olma ve yoksunluk içindeki terimler karşı olmalar gibi karşıtlar değildirler. Aralarında orta terim olmayan karşıtlar içinde bulundukları ya da hakkında onaylandıkları konuda birinin her zaman var olması gerektiği bir zorunluluktur. Çünkü daha önceden de belirttiğimiz gibi herhangi biri kendilerini kapsayan konuya ait olmak zorunda olan karşıtlar arasında herhangi bir orta terim bulunmaz. Hastalık ve sağlık ya da tek ve çift arasında böyle bir durum söz konusudur. Oysa orta terimi olan karşıtlar için birinin bir konuya ait olma zorunluluğu yoktur. Onları kapsayan konu beyaz ya da siyah veya sıcak veya soğuk olmak zorunda değildir. Çünkü bu karşıtlar arasında orta terim olmasının önüne geçebilecek hiçbir şey yoktur. Bu nedenle aralarından biri kendisini kapsayan konuya ait olmayan karşıtların bir orta terimi vardır. Bunun için olması gereken bir konuya bağlı olmamasıdır. Örneğin ateş için sıcak, kar için soğuk olmak zorunlulukları gibi. Bu durumda iki karşıttan birinin bir konuya ait olması gerekir, ikisinden biri belli olmayarak değil. Çünkü ateşin soğuk, karın sıcak olma olasılığı yoktur. Bunları kabul edebilecek olan her konuya karşıtlardan biri ait olmak zorunda değildir, tek önemli nokta sadece kendilerine bağlı olarak ait olabilen ve bu durumda her ikisini değil de tek bir karşıtı alabilen konular olmasın. Oysa sahip olma ve yoksunluk dediğimiz zaman söylediklerimizin hiçbiri doğru olmaz. Aslında kabul eden konu iki karşıttan birini

her zaman zorunlu olarak kabul etmez, doğal olarak görme sahibi olmayan kör ya da görüyor denemez. Buradan hareketle diyebiliriz ki bu tür ilişkiler aralarında hiçbir orta terim bulunmayan karşıtlara katılamaz. Ayrıca orta terim kabul eden karşıtlar arasına da giremezler. Çünkü bunlardan birinin herhangi bir zamanda kabul eden konuya ait olmaları bir zorunluluktur. Aslında bir varlık doğal olarak görme yetisine sahipse duruma göre görebilir ya da kör olacaktır. İkisinin aynı anda olma ihtimali yoktur. Bu iki ihtimalden ya biri ya da diğeri gerçek olacaktır. Çünkü varlığın sadece kör ya da görür olması gerekli değildir. Gerekli olan şey bu hallerden birinin gerçekleşmesidir. Bu durumda bir orta terimi olan karşıtlar için birinden birinin herhangi bir konuya ait olması her zaman gerekli değildir, ancak bazı konularda iki karşıttan birinin belirli olarak onlara ait olması gerektiğini belirttik. Buradan hareketle karşıtların karşı oldukları iki şekilde hiçbirinin sahip olma ya da yoksunluğa göre karşı terimler haline uygun olmadığı açıktır diyebiliriz.

Karşıtlar için kendilerini kapsayan konu aynı kalmak koşuluyla bir taraftan diğerine bir değişim meydana gelebilir. Sadece bunun için herhangi birinin doğal olarak bir konuya dahil olmaması yeterlidir, örneğin ateşin sıcak olması zorunluluğu gibi. Sağlıklı olan hastalanabilir, beyaz olan siyahlaşabilir, soğuk sıcak olabilir, iyinin kötü, kötünün de iyi olması mümkündür. Kötü bir insan sözlerinde ve eylemlerinde iyi hareket ederse yavaş da olsa iyi bir insana dönüşebilir. Ancak kötülüklerden uzak durmaya başlarsa yavaş yavaş değişmeye başlar ve sonunda büyük bir ilerleme kaydedecektir. İlk ilerleme ne kadar az olursa olsun en nihayetinde iyiliğe doğru giden yolda daha kolayca hareket etmeye başlayacaktır. Bu sayede de belki de önemli bir gelişme kaydedecek ve sonunda başta bulunduğunun aksine bir duruma geçecektir.

Tabii ki zaman kendisini engellemezse. Oysa sahip olma ve yoksunluk durumunda karşılıklı bir değişim olamaz. Sahip olmadan yoksunluğa geçiş vardır ancak tersi söz konusu olamaz. Çünkü kör olanın yeniden görmesi, kelin saçının olması ya da dişsizin dişi olması olanaksızdır.

Şimdi de onay ve reddetme gibi karşı olma var. Karşı olmanın bizim bahsettiğimiz şekillere uygun olmadığı açık. Şu ana dek karşı olmalardan birinin doğru bir diğerinin yanlış olmasının zorunluluk olduğunu belirttik. Oysa karşıtlar için, göreliler için, sahip olma ve yoksunluk için karşı olanlardan birinin doğru, diğerinin yanlış olması zorunlu değildi. Örneğin sağlık ve hastalık karşıttır ancak birinin doğru diğerinin yanlış olması doğru değildir. Kat ve yarım da göreli olarak karşıdırlar. Ancak ikisinden biri doğru ya da yanlış değildir. Görme ve körlük gibi sahip olma ve yoksunluk içeren durumlarda da aynı şey geçerlidir. Daha doğrusu herhangi bir bağlantı olmadan sadece bir kelimeyle ifade ettiğimiz şeylerden hiçbiri doğru ya da yanlış değildir. Bahsettiğimiz tüm karşı olumlar bağlantısız olarak ifade edilirler. Öte yandan böyle bir karakterle özellikle bağlantısı olanlar olduğu da açık. "Sokrates sağlıklıdır", "Sokrates hastadır"ın karşıtıdır. Ancak bunlardan birinin doğru, diğerinin yanlış olması her zaman gerekli değildir. Elbette Sokrates varsa bunlardan biri doğru diğeri yanlış olacak, ancak Sokrates yoksa her ikisi de yanlış olacak. Çünkü Sokrates yoksa "Sokrates sağlıklıdır" da "Sokrates hastadır" da yanlış olmuş oluyor. Sahip olma ve yoksunluk durumunda konu yoksa her ikisinin de yanlış olması gerekecektir, konu var olsa da her ikisinden birinin doğru olması zorunlu değildir. "Sokrates görebilir" ve "Sokrates kördür", birbirlerine karşıt önermelerdir. Sokrates varsa ikisinden birinin doğru olması diğerinin yanlış olması zorunlu değildir. Çünkü Sokrates

doğal olarak görme gücünde olmadığı sürece iki önerme de yanlış olacaktır. Sokrates yoksa bu durumda her iki önerme birden yani hem görmesi hem de kör olması yanlış olacaktır. Onay ve reddetmede durum farklıdır. Konu var olsun ya da var olmasın iki önermeden biri doğru diğeri yanlış olacaktır. "Sokrates hastadır" ve "Sokrates hasta değildir" önermelerinden Sokrates var olduğu zaman biri doğru diğeri yanlıştır. Sokrates yoksa da durum bu şekildedir. Çünkü Sokrates yoksa onun hasta olduğunu söylemek yanlıştır ancak hasta olmadığını söylemek doğrudur. Bu şekilde ikisinden birinin doğru, diğerinin yanlış olması onay ve reddetme gibi karşı olumlarda doğru olmakta.

11

İyiliğin karşıtı kötülüktür, elbette. Bazı özel durumlardan hareketle söylenen tümevarım durumunda açıkça bu belirttiğimizin doğru olduğu görülmekte. Sağlıklılık ve hastalık, cesaret ve korkaklık. Oysa kötülüğün karşıtı bazen iyilik bazen ise bir başka kötülük olabilir. İhtiyaç bir kötülüktür ancak onun karşıtı fazlalıktır ve bu da bir kötülüktür. İyilik ise orta olmaktır ve her ikisine de karşıttır. Tabii ki bu verdiğimiz örneğe benzer durumlar nadiren görülür ve çoğu zaman iyilik ve kötülük birbirlerine karşıttır. Karşıtlar birbirlerinin varlıklarını gerektirmezler. Herkes sağlıklıysa sağlık vardır, hastalık yoktur. Eğer her şey beyazsa siyah diye bir şey var olmayacaktır. "Sokrates hastadır" ve "Sokrates sağlıklıdır" birbirlerine karşıtlarsa bu durumda her ikisinin birden aynı konuya ait olmaları olanaksızdır, bu nedenle karşıtlardan biri varken diğeri yoktur. Sokrates'in sağlıklı olması varsa Sokrates'in hasta olması diye bir şey var olmayacaktır. Karşıt olanların aynı türden ya da cinsten bir konuda var olmaları gerektiği doğrudur. Hayvan bedeninde sağlık ve

hastalık, insan ruhunda adalet ve adaletsizlik ya da cisimde beyaz ve siyah bulunurlar. Karşıtların oluşturduğu çiftler her durumda ya aynı cins içinde ya da karşıt cinslerin içinde olmalıdırlar ya da kendilerinin de cinsler olmaları gerekir. Beyaz ve siyah aynı cins içindedir yani renklerin içinde, adalet ve adaletsizlik karşıt cinsler içindedir, biri fazilet diğeri faziletsizliktir, iyilik ve kötülük kendileri cins içinde olmayıp kendileri cinstirler.

12

Bir şey dört şekilde önce tanımını alabilir. İlk ve gerçek anlamı zamana göre olmasıdır, bir nesnenin bir başkasından daha eski veya yaşlı olduğu ifade edilir. Daha fazla zaman geçtiğinden oluşumundan daha yaşlı ve daha eski adını alır. İkinci ifade karşılıklı var olma sırasında var olmayı kabul etmeyenin önce olmasıdır. Örneğin bir sayısı ikiden öncedir çünkü iki varsa birin var olması gerektiği sonucu olur. Oysa var olan bir ise ikinin var olması zorunlu değildir. Bu nedenle bir sayısının varlığı diğer bir sayının varlığını gerektirmez. Varlıkları sıralarken karşılıklı olumu kabul etmeyen şey öncedir. Yine bilimler ya da sözlerde olduğu gibi herhangi bir sıraya oranla da önce denebilir. İspatçı bilimlerde önce ve sonra vardır, unsurlar sıraya göre gelirler, geometri önermelerinden öncedir, gramerde harfler hecelerden öncedir. Bunun gibi sözlerde de giriş sözleri açıklamadan öncedir. Bahsettiklerimiz dışında bir anlam daha var, insana daha iyi, daha değerli daha önceymiş gibi geliyor. Konuşmalarımızda daha iyi ya da daha değerli olanların önce olduklarını belirtiriz. Tüm anlamlar arasında en uzak olanı budur, kuşkusuz. Önce türleri hakkında söylenebilecekler bunlar. Öte yandan şu ana kadar sıraladıklarımız dışında bir anlamı daha olduğunu sanıyoruz. Varlıkların sıralanmaları sırasında karşılıklı

olumu kabul eden nesne ve varlığının nedeni herhangi bir şekilde başka bir şeye bağlı olana göre önce olmalıymış gibi görünüyor. Buna örnekler verebiliriz. Bir insan kendisi hakkında doğru olan bir önerme ile varlıkların sıralanması sırasında karşılıklanır. İnsan varsa insanın var olduğunu söylediğimiz önerme de doğru olacaktır. Karşılıklı olarak da insanın var olduğunu söylediğimiz önerme doğru ise insan da vardır. Oysa doğru önerme asla nesnenin varlık nedeni olamaz. Tam tersine önermenin gerçek olmasının nedeni bir şekilde nesnedir. Çünkü önermenin doğru ve yanlış olması nesnenin varlığı ve yokluğuna bağlıdır. Evet, bu şekilde bir şeyin başka bir şeyden önce olduğunu beş ayrı şekilde ifade edebiliyoruz.

13

Zamandaş kelimesi kelimenin yalın ve ilk anlamıyla bir başka şeyden önce ya da sonra olmamayı ve oluşları aynı zamanda olan nesneleri ifade etmeye yarar. Bu nedenle zamanda beraberlik olduğu için zamandaş denir. Birbirlerinin varlık nedeni olmayarak varlık sıralanmasında birbirlerine karşılıklı olan nesneler zamandaştır. Kat ve yarım bu şekildedir. Bu terimler birbirlerine karşılıklı olurlar. Çünkü kat varsa yarım da vardır, yarım varsa kat da vardır. Ancak bunlar birbirlerinin varlık nedeni değillerdir. Aynı cinsin içinden çıkıp birbirlerine karşı olan türler olabilir. Bunlar doğaları gereği zamandaş olurlar. Bölümde birbirine karşı dediğimiz zaman bir bölüme karşı olan terimleri anlamaktayım. Örneğin kanatlı, yürüyen, suda yaşayan zamandaştır. Terimler aynı cinsten geldikleri için bölümler de zamandaştır. Çünkü hayvanlar kanatlı, yürüyen ya da suda yaşayan gibi bazı türlere bölünmüştür. Bunlardan herhangi biri önce ya da sonra değildir, bu gibi şeyler doğaları gereğince zamandaş

gibi görünüyorlar. Türler içinde yürüyen, kanatlı ya da suda yaşayanlar kendi aralarında tekrar türlere bölünebilir. Bu durumda aynı bölüme göre aynı türden çıkan bu son türler içinde de zamandaşlık vardır. Öte yandan cinsler her zaman türlerden öncedirler. Çünkü varlık sıralanması bakımından karşılıklılık yoktur. Örneğin suda yaşayan varsa hayvan vardır ancak hayvan varsa suda yaşayan olmak zorunda değildir. Bu durumda hiçbir şekilde diğerinin varlık nedeni olmaksızın varlık sıralanmasından birbirlerine karşılıklı olan terimlere doğaları gereğince zamandaş denir. Ayrıca cinsten başlayıp bölüm içinde birbirlerine karşı olan türlere de zamandaş denir. En basit anlamıyla aynı anda var olanlara da zamandaş denir.

14

Hareket altı türlü olur: Oluş, yok oluş, çoğalma, azalma, değişme ve yer değiştirme. Değişimin olduğu tüm hareketler birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Oluş yok oluş değildir, çoğalma ya da yer değiştirme de azalma değildir. Oysa değişim dediğimiz zaman değişenin değişiminin diğer hareketlere göre gerçekleşip gerçekleşmediği sorunuyla karşılaşıyoruz. Aslında bu doğru değildir, tüm etkilenmelerimiz ya da en azından büyük kısmı, kendi içimizde diğer hareketlerle hiçbir ortak yanı olmayan bir değişime neden olurlar. Çünkü etkilenmeye göre hareket eden şey zorunlu olarak değişmiş değildir, diğer hareketler için de aynı durum geçerlidir. Bu nedenle değişim diğer hareketlerden farklı olacaktır. Çünkü özdeş olsalardı değişenin hemen çoğalması ya da azalması ya da herhangi farklı bir türün de onu izlemesi gerekirdi. Ama gerekli değildir. Herhangi başka bir harekete göre çoğalmış ya da hareket ettirilmiş olan için de durum aynıdır. Onun da değişmiş olması gerekecektir. Bu durumda değişmeden artan

nesneler vardır, örneğin gnomon denilen dörtgen, değişmeden çoğalır, diğer türlü şekiller için de aynı durum geçerlidir. Bu durumda hareketler birbirlerinden çok ayrı olacaklardır. Genel anlamda sessizlik harekete karşıttır. Ancak her hareket türünün de bir karşıtı vardır. Örneğin oluşun karşıtı yok oluş, çoğalmanın azalma, yer değiştirmenin sessizliktir. Son örnekte karşıymış gibi görünen hareket aslında karşı bir yere olan harekettir. Bu nedenle aşağıya kelimesinin karşıtı yukarıya, yukarıya kelimesinin karşıtı da aşağıya olmakta. Söylediklerimizin dışında bir tek hareket kaldı. Onun da karşıtının bulunması kolay değil. Karşıtı yok gibi. Yani burada verdiğimiz örneklerde olduğu gibi karşıt olarak sessizlik, karşıta doğru değişme ya da yer değiştirmenin sessizlik ya da karşıt yere doğru gidiş olduğu gibi bir durum yok. Değişme aslında niteliğe göre bir değişmedir. Bu nedenle nitelik harekete karşı olan sessizlik ya da karşıt bir niteliğe doğru olan değişmedir. Örneğin siyahın beyazın karşıtı olması gibi. Karşıt bir niteliğe doğru gidiş olduğu zaman değişim vardır.

15

Haiz olmak kelimesinin çok sayıda anlamı vardır. Hal ve yetenek anlamında başka bir nitelik olarak kabul edilir. Gerçekten de bilgi ya da erdem sahibi olmak ifadelerini kullanmaktayız. Nicelik olarak kabul edersek üç veya dört dirsek boya haiz olmak ya da sahip olunan boydan bahsedebiliriz. Bedeni kuşatan bir şey anlamına da gelebilir. Örneğin mont ya da gömlek gibi. Bedenin bir bölümünde yer alan bir şey olabilir. Örneğin yüzük. Ya da bedenin bir bölümü anlamında kullanılır. El ve ayak gibi. Bir vazo içinde anlamına da gelebilir. Böylece bir medimnos[2] buğday ya da bir testi şarap

---

2 Eski Yunanların kullandıkları bir ölçü birimi.

anlamına gelir. Çünkü testi şarabı, medimnos buğdayı kapsamaktadır. Bunların hepsi bir vazo içinde gibi haiz olmak anlamında kullanılmıştır. Sahip olmak anlamına da gelir, bir eve ya da tarlaya sahip olmak diyoruz. Bir adam için karısı olmak, bir kadın için kocası olmak adını veriyoruz. Ancak haiz olmak ifadesinin şimdi söylediğimiz anlamı çok uzak bir anlam gibi görünüyor. Çünkü karısı olmak dediğimiz zaman da onunla birlikte yaşamaktan başka bir şey kastetmiyoruz. Kim bilir belki de başkaları bu ifadenin farklı anlamlarını da söylerler ancak yine de en çok kullanılan anlamlarını söylediğimizi düşünüyoruz.

ÖNERMELER

1

Öncelikle isim ve fiil, daha sonra reddetme ve kabul etme, sonra da önerme ve sözün ne olduğuna bakacağız. Çıkan sesler ruh halini gösterir. Yazılı kelimeler ise ses tarafından çıkarılanların işaretleridir. İnsanlarda yazı ya da konuşulan sözcükler ortak değildir. Gerçi bu ifadeler doğrudan doğruya var olan ruh hallerinin işaretleridir ve herkeste ortaktır. Aynı şekilde bu haller de var olan hayallerin işaretleridir. Bunları Ruh Üzerine kısmında incelemiştik çünkü tamamen farklı bir konuyu ilgilendirmektedir. Ruhta doğru ya da yanlış ile ilgili olmayan kavramlar vardır, aynı zamanda doğru ya da yanlış olması gerekli kavramlar da bulunur. Söz için de aynı durum geçerlidir. Çünkü doğru ve yanlış, birleştirme ya da ayırmada var olmaktadır. Bir isme ya da fiile bir şey eklemezsek bunlar birleştirme ya da ayırması olmayan kavramlara benzerler. Örneğin insan ya da beyaz. Bunlar tek başlarına doğru ya da yanlış olamazlar. Erkek keçi kelimesinin bir anlamı var, ancak sonuna zamana dair "vardır" ya da "yoktur" ifadeleri eklenmediği sürece buna doğru ya da yanlış diyemeyiz.

2

İsim, zamandan bağımsız, etkileşimli bir anlamı olan ve parçaları tek başına incelendiği zaman hiçbir anlamı olmayan bir sestir. Örneğin kallippos kelimesinde hippos'un bir anlamı yoktur ya da hippos'un tek başına anlamı kalos hippos ile aynı değildir. Öte yandan yalın isimlerde olanlar birleşik

isimlerde olmaz. Yalın isimlerde kısımların bir anlamı yoktur. Birleşik isimlerde ise teker teker anlam ifade etmeyen kısımlar birleşik isimler bütününün anlamına katılmaktadır. Örneğin epaktrokeles kelimesinde keles kelimesinin anlamından bir şey yoktur. Doğası gereği isim olmayıp sadece işaret olan şeylere etkileşimli anlamı olanlar adı verilmektedir. Hayvanların çıkardığı sesler de bir anlama sahip olmadıklarından asla ve asla isim olarak tanımlanamazlar. Yine insan olmayan dediğimiz şey de bir isim değildir. Zaten bunu anlatmak için de bir kavram bulunmamaktadır. Bu ifade bir söz ya da kabul etmeme değildir. Olsa olsa sadece belirsiz bir isim olabilir. Çünkü bu tesadüfi şekilde var olana da olmayana da aittir. Philon'un ya da Philon'a ifadeleri de isim değildir. Bunlar haldir. Hallerin tanımlanması isimlerin tanımlanmasıyla aynıdır. Ancak aralarında bir fark vardır, bunlara bir yardımcı fiil eklendiği zaman isimde olanın aksine bir şekilde doğru ya da yanlış olmazlar. Yani Philon'undur ya da Philon'un değildir ifadeleri şimdilik doğru ya da şimdilik yanlış olmayan ifadelerdir.

3

Fiil, kendi anlamına bir de zaman ekleyen kelimedir. Kısımları tek başına bir anlam ifade etmez ve her zaman başka bir şey hakkında söyleneni açıklar. Kendi anlamı dışında zaman belirttiğini söylüyorum. Örneğin sağlık kelimesi bir isimdir. Ama sağlıklıdır dersek fiildir. Çünkü burada ilkinden farklı olarak sağlıklı olma durumunun şimdi de devam ettiği ifade ediliyor. Ayrıca fiil her zaman bir şey hakkında, bir konuya ait ya da bir konuda olan şeyler hakkındadır. Sağlıklı değil ya da hasta değil ifadeleri bir fiil değildir. Belki kendi anlamına bir de zaman eklendi ve her zaman bir konuya ait ama bu türden bir ifadenin ismi yoktur. Verebileceğimiz tek isim

belirsiz fiildir. Çünkü herhangi bir şeye, var olana ya da olmayana uygulanabilir. Yine sağlıklıydı, sağlıklı olacaktır ifadeleri de fiil halidir. Hal ve fiil arasındaki fark şudur: Fiil kendi anlamının dışında anlamına bir de şimdiki zaman anlamı yüklerken halde eklenen şey şimdiki zamanın çevresidir. Kendiliğinden ya da kendi kendisiyle fiil olanlar da aslında isimdir ve belirli bir anlama sahiptirler. Çünkü bu ifadeleri kullanan kimse kendisini dinleyenin düşüncelerini belirler ve düşünen kimse de düşüncesini durdurur. Ancak bir şeyin var olduğunu ya da var olmadığını söylemezler. Çünkü var olmak ya da olmamanın nesneye işaret eden bir yanı yoktur. Bunlar yalnız başlarına kullanıldıkları zaman da var olan ifadesinin de bir anlamı yoktur. Gerçekten de tek başlarına olan bu ifadeler hiçbir anlam ifade etmezler. Kendi anlamlarında birleşik nesnelerden bağımsız olarak anlaşılmaları olanaksız bir birleşiklik içerirler.

4

Söz, bölümleri teker teker bir kabul ya da kabul etmeme değil de bir ifade olarak kabul edilen uygulaşımlı, anlamlı bir sestir. Şunu kastediyorum: İnsan kelimesinin bir anlamı vardır, buna karşın insan demek onun var olması ya da olmaması anlamına gelmez. Fakat yanına bir kelime daha eklenirse o zaman kabul etme ya da etmeme durumuyla karşılaşmış oluruz. Yine insan kelimesinin hecelerinin de tek başlarına bir anlamları yoktur. Aynı şekilde fare kelimesinin hecelerinden birinin de bir anlamı yoktur. Buradaki olsa olsa sadece bir sestir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi kendi başlarına değil ama birleşik kelimelerde bu hecelerin anlamları vardır. Her sözün doğal bir şekilde değil daha önceden de belirttiğimiz gibi etkileşimli bir anlamı vardır. Ancak her söz açıklama getirmek zorunda değildir. Fakat kendisinde

doğru ya da yanlışın bulunduğu her söz açıklayıcıdır. Bu da her zaman olamaz. Örneğin dua bir sözdür ama doğru ya da yanlış değildir. Sözün diğer kısımlarından söz etmeyeceğiz, bunlar hitabet ya da şiir sanatının konusuna girer. Burada inceleyeceğimiz, önermedir.

5

Açıklama sözünün ilk türü onay, ikincisi reddetmedir. Diğer sözler ise ancak bağlanarak bir anlam ifade ederler. Açıklayıcı her söz bir fiile ya da fiil haline ihtiyaç duyar. İnsan kelimesine vardır, vardı, var olacak gibi ifadeler eklemediğimiz sürece bu, açıklayıcı olamaz. Oysa bu durumda hayvan, yürüyen, iki ayaklı gibi bir ifade neden bir olur, neden çok olmaz? İfadeyi bir yapanın kelimelerin arka arkaya sıralanması olmadığı açık. Bu konunun çözümü başka bir bilim dalının görevidir. Açıklayıcı söz, isterse tek bir şey isterse bölümlerin bağlanmasından ortaya çıkan şeyi ifade etsin her zaman birdir. Öte yandan tek bir nesneyi değil de çokluğu ifade eden ve bölümler arasında bir bağlantı bulunmayan önermeler birleşik önermelerdir. İsim ve fiil yalın ifadedir, bir soru yanıtlarken ya da kendiliğinden bir sonuca ulaşırken bu türden bir ifade önerme oluşturmaz. Bu önermelerin bir türü yalındır, örneğin bir şey hakkındaki bir şeyi onaylamak ya da reddetmek. Diğer önerme ise yalın önermelerden yapılan önermedir. Birleştirilmiş ifade buna bir örnek oluşturabilir. Yalın önerme dediğimiz şey zamana bağlı olarak bir konudaki yüklemin varlığı ya da yokluğunu ifade eden sestir.

6

Onay bir şeyin başka bir şeyle bağlandığının gösterilmesidir. Reddetme ise ayrımı ifade eder. Bir şeye ait olanı sanki ait değilmiş, olmayanı sanki aitmiş, kendine ait olanı aitmiş,

olmayanı ait değilmiş gibi onay ifadeleri mevcuttur. Bunlar şimdiki zaman dışında başka zamanlarda da ifade edilebilir. Bundan dolayı da onaylanan her şeyin reddedilmesi ya da reddedilen her şeyin onaylanması mümkündür. Tüm bunların sonucu olarak her onay ya da reddetmenin birer karşıtı olmaktadır. Onay ve reddetmenin karşıtlarına çelişki diyebiliriz. Bu, karşıdan farklı, bir konunun yüklemini ifade eden ancak sofistlerin kurnazca hareketlerine karşı çıkabilmek adına bizim eklediğimiz ve diğer açıklamalarla ilgilenmeden sadece sesteş bir önermedir.

7

Bütüncül ve tekcil şeyler vardır. Birçok konuyla ilgili onaylanmış olanlara bütüncül, bu durumda olmayanlara ise tekcil deriz. Örneğin insan bütüncül ama Kallias tekcildir. Bir şeyin bir şeye uygun olup olmadığına dair önerme bizi bazen bütüncüle bazense tekcile doğru gönderir. Bir bütüncül hakkında bir yandan bir şeyin kendine ait olduğu bir yandan da ait olmadığı söylenirse buna karşıt önermeler denir. Bütüncül dediğimiz zaman bütünü ifade etmeyi kastediyoruz. Örneğin her insan beyazdır, hiçbir insan beyaz değildir önermeleri gibi. Öte yandan tamamen bütün olmalarına karşın bütün olarak ifade edilmemişlerse, söylenenler bazen karşıt olsalar bile karşıt önermeler değillerdir. Bütüncül olmalarına karşın bütünü ifade etmeyen önermelere örnekler verelim. "İnsan beyazdır", "İnsan beyaz değildir." "İnsan" elbette bütüncüldür. Fakat burada önerme bir bütün olarak incelenmemiştir. Çünkü bütün dediğimiz zaman bütüncülü değil, bütüncül olan konunun bütün olarak incelendiğini kastediyoruz. Oysa bütüncül olan yükleme bütüncül yüklenirse önerme doğru olmaz. Çünkü bütüncül olanın bütüncül yükleme yüklendiği hiçbir onay doğru değildir. "Bütün insanlar bütün hayvan-

lardır" ne kadar da anlamsız bir önerme. Çelişme dediğimiz şey bütüncül bir konuyu onaylayan bir ifadenin bütün olarak incelenmeyen aynı konuyu reddetmeye karşı olmasıdır. Örneğin "her insan beyazdır", "bütün insanlar beyaz değildir". "Hiçbir insan beyaz değildir", "bazı insanlar beyazdır". Karşıt olma ise bütüncül bir konunun onaylanmasının bütüncül bir konunun reddine karşı olmasıdır. Örneğin "her insan beyazdır", "hiçbir insan beyaz değildir". "Her insan adildir", "hiçbir insan adil değildir". Son verdiğimiz önermelerin aynı anda doğru olmaları olanaksızdır. Fakat tersleri aynı konu hakkında bazen doğru olabilirler. Örneğin "bazı insanlar beyaz değildir", "bazı insanlar beyazdır". Bütüncüle denk gelen ve bütün olarak kabul edilmiş olan her çelişki bir türlü doğru, bir türlü yanlış olacaktır. Tekil olanlara denk gelenlerde de durum aynıdır. "Sokrates beyazdır", "Sokrates beyaz değildir" örneğinde olduğu gibi. Ancak bütüncül olanlara denk gelse de bütün olarak incelenmemiş örneklerde her zaman biri doğru diğeri yanlıştır diye bir şey yoktur. İnsanın hem beyaz olduğu, hem olmadığı, hem güzel olduğu hem de güzel olmadığını söylemek doğrudur. Çünkü bir insan çirkinse güzel değildir, bir şey oluş halindeyse henüz olmamıştır. Belki ilk önce "insan beyaz değildir" önermesi sanki "hiçbir insan beyaz değildir" gibi anlaşılabilir. Burası tuhaf gelebilir. Ancak bu önermeler aynı şeyi belirtmedikleri gibi aynı zamanda gerekli olarak doğru ya da yanlış da değillerdir. Öte yandan bir onay bir reddetmeye denk gelir. Çünkü reddetme dediğimiz şey onay tarafından açıkça kabul edilen şeyin kendisini reddetmesidir, bunun tekil ya da bütüncül olarak ya da bütüncül olmadan incelenmesi gerekir. Örneğin "Sokrates beyazdır", "Sokrates beyaz değildir" önermelerindeki gibi. Oysa yüklem farklıysa ya da yüklem aynı olup nesne farklıysa bu durumda reddetmenin karşısında değil

tamamen farklı bir reddetmenin karşısında konumlanacaktır. “Her insan beyazdır” ifadesinin zıddı “bazı insanlar beyaz değildir”, “bazı insanlar beyazdır” ifadesinin zıddı “hiçbir insan beyaz değildir” ya da “insan beyazdır” ifadesinin zıddı “insan beyaz değildir” olacak. Bu şekilde tek bir onay ile tek bir reddetmenin çelişik olarak karşı olduğunu ve bu tür önermelerin neler olduğunu söylemiş olduk. Aynı şekilde zıt olanların da tamamen farklı olduklarını göstermiş olduk. Yine bu önermelerin neler olduklarını da örnekledik. Son olarak iki çelişik önermeden birinin mutlaka doğru diğerinin de yanlış olmama ihtimalinin olduğunu gösterdik. Birinin doğruluğu ve diğerinin yanlışlığı neden ve ne zaman ortaya çıkar, bunları söyledik.

8

Bir konu bütün de olsa bütüncül olarak da incelense ya da bütüncül olarak incelenmese de tek bir konunun onay ya da reddi tektir. Örneğin “her insan beyazdır”, “bazı insanlar beyaz değildir”, “insan beyazdır”, “insan beyaz değildir”, “hiçbir insan beyaz değildir”, “bazı insanlar beyazdır” gibi. Bunun için gereken tek şey beyaz kelimesinin tek bir anlamı olmasıdır. Öte yandan bir isim gerçekten de tek bir şey oluşturan iki şeye uyarlanırsa onay tek olmaz, reddetme de. Örneğin elbise kelimesi hem insan hem de at anlamına geliyor olsa “elbise beyazdır” önermesinin tek onayı olamazdı. Aynı şekilde tek reddetme de olamaz. Aslında bu önerme “insan beyazdır” ve “at beyazdır” önermelerinden oluşmaktadır. Son örnekteki iki önerme çok sayıda şeyi ifade ettiğine göre ilk önerme ya çok şey ifade edecek ya da hiçbir şey ifade etmeyecektir. Çünkü “insan-at” diye bir şey yoktur. Bu durumda çelişkili iki önermeden biri doğru diğeri yanlış olmayabilir sonucuna ulaşmaktayız.

9

Şimdiki zamanda ya da geçmiş zamanlarda var olan şeylerle ilgili onay ya da reddetme doğru ya da yanlış olmak zorundadır. Bütüncüllerle ilgili olan ya da bütüncül olarak kabul edilen önermelerden biri her zaman doğru diğeri her zaman yanlış olacaktır. Tekil durumlar için de daha önceden ifade ettiğimiz gibi durum aynı şekildedir. Öte yandan bütüncül olanlarla ilgisi olup bütüncül olarak incelenmemiş önermelerde ise böylesi bir durum söz konusu değildir. Bu konudaki düşüncelerimizi daha önceden ifade etmiştik. Oysa tekil olanlarla ilgili bulunanlar için durum aynı değildir. Her kabul ya da reddetme doğru ya da yanlışsa buna bağlı olarak her şey ya vardır ya da yoktur. Bu durumda bir insan bir şeyin olacağını bir diğeri ise olmayacağını söylüyorsa her ikisinden birinin dediği doğru olacaktır. Çünkü her kabul ya da reddetme doğru ya da yanlıştır. (Bu tür durumlarda kabul etme ve reddetme birlikte doğru olamayacaklardır.) Çünkü "beyaz vardır" ve "beyaz yoktur" ifadelerinden sadece biri doğru olmalıdır. Eğer beyaz varsa doğrudur, yoksa yanlıştır, yanlışsa da yoktur. Buradan hareketle kabul etme ya da reddetmenin doğru veya yanlış olduğu sonucuna ulaşırız. Bu durumda tesadüfen ya da başka bir şekilde gelecekte var olabilen ya da yok olabilen hiçbir şey var ya da yok olmayacaktır, tam aksine herhangi bir belirsizlik olmadan gerekliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Aslında kabul eden ya da reddeden doğruyu söylemektedir. Zaten böyle olmasaydı bir şey tesadüfi bir şekilde var olabilir ya da olmayabilirdi. Çünkü belirsizlik dediğimiz şey şimdiki zamanda ya da gelecek zamanda herhangi bir davranışa yönelik kayıtsızlık içerir. Öte yandan bir şey şimdiki zamanda beyazsa onun beyaz olduğunun daha önceden de söylenebilmesi gerekir. Bir şeyin olduğunu ya da olacağını söylemek zaten her zaman doğruydu. Ancak bu her zaman doğru olsaydı o zaman bir

şeyin var olmamasının ya da olamayacağının söylenmesi mantıksız olurdu. Bu durumda olamamazlığı söz konusu olmayan bir şeyin olmaması imkânsızdır. Olmaması imkânsız olan da mecburen olacaktır. Buradan hareketle gelecekte var olacak her şeyin şu anda var olduğu sonucuna ulaşırız. İşte bundan dolayı belirsiz bir şekilde ya da tesadüfen bir şey olmaz çünkü bir yerde tesadüf varsa gereklilik yoktur.

Onay ya da reddetmenin doğru olmadıklarını iddia etmek de akıl alır şey değildir. Yani herhangi bir şeyin ne gerçekleşebileceğini ne de gerçekleşemeyeceğini söylemek doğru değildir. Eğer böyle olsaydı kabul doğru olduğunda reddetme yanlış olmazdı ya da kabul yanlış olduğunda reddetme yanlış olmazdı. Aynı zamanda bir şeyin hem beyaz hem de büyük olduğu doğruysa bu iki niteliğin birden o şeye ait olmaları gerekir. Bu nitelikler gelecekte de ona ait olacaklarını söylemek doğruysa o nitelikler gelecekte yine aynı şeye ait olacaklardır. Oysa bir şey hakkında gelecekte ne olacak ne de olmayacak denilemiyorsa belirsizlik de ortadan kayboluyor demektir. Örneğin bir deniz savaşının ne olacağının ne de olmayacağının söylenememesi gibi. Bu durumda isterse bütüncül olanlarla ilgili olanlar ve bütüncül olarak kabul edilen önermeler isterse tekil olanlara denk gelen önermeler söz konusu olsun her kabul ya da reddetme durumunda karşıtlardan biri doğru diğeri yanlıştır, oluşta bir belirsizlik yoktur hatta tam aksine bütün bu şeyler bir gerekliliğin sonucunda ortaya çıkarlar veya çıkacak olurlar denilirse buna benzer çok sayıda saçma durumla karşılaşılır. Aynı düşünceden hareket edersek şunu yaparsak şöyle olur, bunu yaparsak böyle olur gibi bir düşünce yürütmek ya da çaba harcamak da anlamsızlaşacaktır. Oysa herhangi bir insanın gelecekte böyle olacak, şöyle olacak gibi bir ifade kullanmasının önünde hiçbir engel yoktur. Gerekli olarak olacak olan ne olursa olsun o an söylenen şeylerden doğru olanı olacaktır. Ayrıca bir kabul

ya da reddetmede bulunmanın da aslında fazlaca bir önemi bulunmamakta. Yani gerçek olan başkasının kabul ya da reddine bakmaksızın neyse odur. Çünkü bir şeyin gerçekleşmesi bu şeyin daha önceden kabul edilmiş ya da reddedilmiş olmasına bağlı olarak olmaz. Öte yandan nesneler çelişkili önermelerden biri gerçeğe uygun olarak olmuş olsalardı bu durumda her zaman gerçekleşmeleri gerekirdi. Ayrıca olgular da her zaman gerekli olacak şekilde olurlardı. Çünkü bir şey doğru olarak var olacak denildiyse o şey gerçekleşmemezlik edemezdi. Hem olmuş olan bir şeyin gerçekleşeceğini söylemek her zaman doğruydu.

Eğer bunların doğru olmadığını kabul edersek, olacak işlerin ilkelerinin düşünce ve eylemde olduğunu görürüz. Yine her zaman eylem halinde olmayan nesnelerin var olma ya da olmama durumlarına sahip olduğunu da biliyoruz. Yani bu şeyler var olabilirler de var olmayabilirler de. Bu nedenle de geçmişte var olmuş ya da olmamış olabilirler. Çok sayıda örnek verebiliriz. Örneğin şu elbiseyi ikiye bölebiliriz, bölmeyebiliriz de. Ancak bölmemizden önce zarar da görebilir. Aynı şekilde bölünmemiş de olabilir. Zaten bölünemez bir şey olsaydı daha önceden bölünüp eskimiş olmazdı. Bu nedenle kendisine böylesi bir imkân verilen tüm şeyler için benzeri bir durum söz konusudur. Bütün bunların bir sonucu olarak tüm nesnelerin var olmaları ya da olmuş olmaları gereklilik sonucunda ortaya çıkmaz. Bir kısmı belirsizliğin sonucuysa bu durumda onay ya da reddetme birbirlerinden daha doğru ya da yanlış olamazlar. Bazılarında ise ikisinden biri olabilir ama bunlarda da biri baskındır.

Önemli olan var olanın var olduğu zaman var olması ya da var olmayanın var olmadığı zaman var olmamasıdır. Ancak buradan var olan ya da olmayan şeylerin gerekli olarak var oldukları ya da olmadıkları sonucuna ulaşamayız.

Çünkü her var olanın var olduğu sürece gerekli olarak var olduğu ile var olmanın mutlak gereklilik koşuluna bağlanması arasında fark vardır. Var olmayanlar için de aynı durum geçerlidir. Çelişkili önermelere uygun düşen ayırım da bu şekildedir. Her şey gerekli olarak vardır ya da yoktur, var olacak ya da olmayacaktır. Fakat bu iki noktayı birlikte incelediğimiz zaman hangisinin gerekli olduğunu söyleyemeyiz. Örnek verelim: Gerekli olarak yarın bir deniz savaşı olacaktır. Ancak yarın deniz savaşı olması gerekli değil, aynı şekilde olmamasının da gerekli olmaması geçerlidir. Oysa yarın deniz savaşının olması ya da olmaması dersek bu gerekli olandır. Önermeler hem nesnelerin kendilerine uyarlar hem de doğru oldukları için şöyle bir sonuca ulaşırız: Bu nesneler belirsiz iseler ve güç halinde karşıtlarsa karşıtları olan çelişik önermeler için de aynı durumun geçerli olması gerekir. Her zaman var olmayan ya da yok olmayan nesneler için de aynı durum geçerlidir. Bu durumda gerekli olarak çelişkili iki önermeden birinin doğru, diğerinin yanlış olması gerekir. Ancak gerekli olarak ikisinden biri değildir. Aslında birinden biridir ve her ne kadar biri diğerinden daha doğru olsa da aslında henüz doğru ya da yanlış değildir. Buradan çıkacak sonuç onay veya reddetme gibi birbirlerine her ne kadar karşıt iki durum söz konusu olsa da birinin doğru, diğerinin yanlış olmasının gerekli olmadığıdır. Henüz var olmamak ile sadece var olmak ve olmamak gücünde olan nesnelerin durumu var olmakta olan nesnelerle aynı değildir. Bu durum şu anda açıkladığımız şekildedir.

10

Onay bir şeyin ister isim isterse isim olmayan başka bir şeyle olan bağlantısını gösterir. Fakat onay noktasında sadece bir şey söz konusu olmalıdır, aynı şekilde onayla ilgili konu da

tek olmalıdır. Daha önceden isim ve isim olmayan şeylerin ne olduklarını açıklamıştım. Örnek olarak şunu vermiştim: İnsan olmayan ifadesi isim değildir, belirsiz bir isimdir. Hatta belirsiz olanın da belirttiği tek şeydir. Aynı şekilde sağlıklı değil ifadesi de fiil değil, belirsiz bir fiildir. Bu nedenle her onay ya da reddetme sade bir isim ve fiilden ya da belirsiz bir isim ve fiilden oluşur. Fiil olmadan onay ya da reddetme olamaz. Çünkü zaman ifade eden yardımcı fiil ya da buna benzer başka ifadeler bizim belirlediğimiz tanımlarına uygun fiillerdir. Bunlar kendi anlamlarına zaman anlamı da eklerler. Örneğin buradan hareketle ilk onay ve reddetmenin "insan vardır" ya da "insan yoktur" olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Sonrasında "insan olmayan vardır", "insan olmayan yoktur" gelir. Ardından da "her insan vardır", "her insan yoktur", "her insan olmayan vardır" ve "her insan olmayan yoktur" sıralanır. Hal dışındaki tüm zamanlar için de aynı durum geçerlidir. Vardır ifadesini de cümleye eklersek bu durumda karşı önermelerin sayısı iki katına çıkar. Örneğin "insan adildir" önermesindeki "dir" kısmına ne isim verirsek verelim bu onayın üçüncü bir unsurunu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle burada dört önerme vardır. İkisi sıralanışlarına göre onay ya da reddetmeye nazaran birtakım eksiklikler içermektedir. Diğer ikisinde ise benzeri bir durum yoktur. Yani yardımcı fiil hem adil hem de adil olmayan ifadelerine eklendi. Olumsuz önermeler için de aynı durum geçerlidir. Bu durumda dört önerme ortaya çıkacaktır. Şöyle söylersem daha anlaşılır olacaktır:

I

A) İnsan adildir.
B) İnsan adil değildir. (A'nın reddi)
C) İnsan adil olmayandır.
D) İnsan adil olmayan değildir. (C'nin reddi)

Bu örnekte görüldüğü gibi yardımcı fiil ve olumsuzlama adil ve adil olmayan'a eklenmekte. Bu durumda önermelerin sıralaması *Analitikler*'de açıkladığımız gibi olmalıdır. Eğer ismin onayı bütüncül olarak yapıldıysa da aynı yöntemle hareket edilmelidir.

II

A) Her insan adildir.
B) Bazı insanlar adil değildir. (A'nın reddi.)
C) Her insan adil olmayandır.
D) Bazı insanlar adil olmayan değildir. (C'nin reddi)

Bu durumda burada diğerinde olduğu gibi önermelerin aynı anda diyagonal olarak doğru olmaları söz konusu olamaz. Bazı durumlar ise bunun istisnasıdır. İki çift karşı önerme şu şekilde olmalıdır, ancak başka iki çift daha vardır. Bu da adeta bir konu ya da hal gibi kabul edilen "insan olmayan" ifadesine eklendiği zaman ortaya çıkar.

III

A) İnsan olmayan adildir.
B) İnsan olmayan adil değildir.
C) İnsan olmayan adil olmayandır.
D) İnsan olmayan adil olmayan değildir.

Karşı önermelerin sayısı bundan fazla değildir. Ancak konu "insan olmayan" olduğuna göre bunlar tamamen diğerlerinden farklı olacaklardır. Bir önerme yardımcı fiille beraber söylenemiyorsa yani "sağlıklı olur" ya da "gezer" örneklerinde olduğu gibi fiil sanki bir yardımcı fiille beraber söyleniyor gibidir. Örneğin "her insan sağlıklı olur", "her insan sağlıklı olmaz", "her insan olmayan sağlıklı olur" ve "her insan olmayan sağlıklı olmaz" önermeleri. Olmayan her

insan dememeliyiz. Olumsuzluk ifade eden "olmayan" insana eklenmelidir. Çünkü terimler konunun bütüncül olmasına göre değil, onun bütüncül olmasına göre alındığını göstermektedir. Bu da "insan sağlıklı olur", "insan sağlıklı olmaz", "insan olmayan sağlıklı olur" ve "insan olmayan sağlıklı olmaz" gibi önermelerde olmuş olandan çıkar. Bu önermeler ve bir önceki önermeler arasındaki fark bütüncül olarak incelenip incelenmemeleridir. Bu nedenle "her" ve "hiçbir" ifadeleri onay ya da reddetmenin bütüncül olarak incelendiğini göstermekten başka bir işe yaramazlar. Önermenin diğer kısımları aynı kalıyorsa yapılan ekleme de aynı kalmalıdır. "Her hayvan adildir" önermesinin karşıtı olan red "hiçbir hayvan adil değildir" olur. Bu nedenle bu iki önerme hiçbir zaman aynı konuda birlikte doğru olamayacaklardır. Fakat karşıt önermelerin birlikte doğru olma ihtimalleri de zaman zaman vardır. Örneğin "bazı hayvanlar adildir" ve "bazı hayvanlar adil değildir" gibi. Sırada bu önermelerin nasıl sıralandıklarını incelemek konusu var. "Her insan adil olmayandır" önermesinden sonra "hiçbir insan adil değildir" ve "bazı insanlar adildir" önermesinden sonra da "bazı insanlar adil değildir" önermeleri gelir. Çünkü adil bir insanın bulunmasından hareketle buraya varırız. Yine tekil konularla ilgili bir önermeyle ilgili olarak doğru olumsuz önermeyle karşılık verilirse olumlu önerme de doğru olacaktır. Örneğin "Sokrates bilge midir?" sorusuna şu şekilde de yanıt verilebilir: "Hayır, Sokrates bilge olmayandır". Oysa bütüncül konularda böylesi bir yaklaşım geçerli değildir, daha doğrusu doğru olan olumsuz bir önermedir. Örneğin "her insan bilge midir?" sorusu doğru ise "hayır, her insan bilge olmayandır" önermesi yanlıştır. Ancak "bazı insanlar bilge değillerdir" olumsuz önermesi doğru olacaktır. Bu verdiğimiz örnek bir öncekinin karşıtıdır.

İnsan olmayan ya da adil olmayan gibi bazı belirsiz isim ve fiiller isimsiz ve fiilsiz retler gibi de kabul edilebilirler. Ancak işin aslı böyle değildir. Aslında reddetme dediğimiz şey mutlaka doğru ya da yanlış olmalıdır. Bir şey eklenmeden sadece insan olmayan demek insan demekten daha fazla bir anlam ifade etmez. Hatta bu daha gerçektir ve daha az yanlıştır. "Her insan olmayan adildir" önermesi ise diğer bahsettiğimiz önermelerle anlam açısından aynı değildir. Karşıtı "bazı insan olmayanlar adil değildir" önermesi de aynı şekildedir. Öte yandan "her insan olmayan adil olmayandır" ve "hiçbir insan olmayan adil değildir" önermeleri aynıdır. Konu ya da fiil yer değiştirirse önermenin anlamında bir değişiklik olmaz. "İnsan beyazdır", "beyazdır insan" örneğindeki gibi. Eğer bu şekilde olmasaydı aynı onay için çok sayıda ret olması gerekirdi. Ancak daha önceki kısımlarda bir reddin bir onaya denk geldiğini açıklamıştık. Bu nedenle de "insan beyazdır" önermesinin karşıtı "insan beyaz değildir" önermesidir. "Beyazdır insan" önermesinin anlamı "insan beyazdır" ile aynı olmasaydı reddedilen şey "beyaz değildir insan olmayan" ya da "beyaz değildir" insan olabilirdi. Oysa bu söylediklerimizden birincisi "beyazdır insan olmayan", diğeri ise "insan beyazdır" önermelerinin reddidir. Bu şekilde olsaydı bir önerme için çelişkili iki reddetme olması gerekirdi. İşte bu nedenle de isim ve fiilin yer değiştirmesinin onay ve ret açısından anlama bir etkisi olmadığı açıktır.

11

Bir şey çok sayıda kelimeyle ifade edilebilir. Aslında tek bir şey olmadan çok sayıda konunun yüklemini ya da bir tek konunun çok sayıda yüklemini onaylamak ya da reddetmek, tam da bu nedenle tek bir onay ya da tek bir ret olamaz. Belki tek bir isimle ifade edilse de birleşimlerinde yine de

gerçek bir birlik oluşturmayan şeylere bir demiyoruz. Örneğin insanlar iki ayaklı, hayvan ve uygardır. Ancak insan olması bu söylediklerimizin birleşimine sahip olmasından kaynaklanır. Oysa beyaz, insan ya da gezmek ifadelerinden bir birlik oluşturulmaz. Buna bağlı olarak söylediğimiz üç şeyden bir yüklem onaylanırsa onay birliği değil, çok sayıda onayla beraber bu sözde bir birlik olacaktır. Yine bir konunun yüklem olarak bu üç ifadeyi onaylaması söz konusu olursa bu onay birliği olmayacak ama çok sayıda onay var olacaktır. Bu durumda diyalektik sorgulama önermenin kendisiyle ya da çelişikliğin iki unsurundan birine karşılık almak istemekse, önerme çelişki unsuru olsa da tek bir önermeyle yanıt verilemez. Çünkü sorgu da yanıt da doğru olsalar bile bir birlikten yoksundurlar. Bu konudan *Topikler*'de söz etmiştik. Yine bir nesnenin doğasıyla ilgili bir soru diyalektik bir soru değildir. Çünkü sorgunun çelişkinin iki unsurundan biri seçilmeden ifade etmeyi serbest bırakması gerekir. Bu nedenle önce nesneyi tanımlamak, ardından da örneğin insan tanımının bu olup olmadığına bakmak gereklidir. Bazen yüklemler birkaç yüklemin birlik oluşturmasıyla ortaya çıkan yüklemlerdir. Bazen ise bunun gerçekleşmesi olanaksızdır. Peki neden böyle bir fark vardır? Bir insan için hem hayvan olduğunu söylemek hem de insan olduğunu söylemek ve bu söylenenleri birleştirmek olanaklıdır. Yine insan ve beyaz birleşebilen yüklemlerdir. Oysa iyi ve ayakkabıcıdan söz ediyorsak "iyi ayakkabıcı" diyemeyiz. Teker teker incelenen yüklemlerin doğru olduğunu kabul ederek birleşik yüklemin de doğru olacağı sonucuna ulaşmak beraberinde çok sayıda hatayı getirecektir. Örneğin insanlarla ilgili olarak insan ve beyaz ve daha sonrasında da tüm yüklemi doğru kabul edebiliriz. Buna beyaz da eklendiği zaman orada beyaz ile beraber tüm yüklem bulunacaktır. Sonuçta insan beyaz gibi

bir sonuca ulaşırız ve bu sonsuza dek devam eder. Çalgıcı, beyaz ve dolaşan için de benzeri bir durum söz konusudur. Böyle başka bileşenler de vardır. Yani Sokrates, Sokrates ve insandan oluşuyorsa aynı zamanda o Sokrates-insandır ya da Sokrates insan ve iki ayaklı ise o aynı zamanda insan ve iki ayaklıdır. İşte bu nedenle mutlak bir şekilde yüklem birleşmelerini onaylamak başka çok sayıda hatayı beraberinde getirir. Peki burada hangi noktaya dikkat etmemiz gerekiyor? Kendileri hakkında bir şeyler onaylanabilen yüklemler ve terimler arasında aynı konuyla da ilgili olsalar, birbirleriyle ilgili olarak da yüklenseler bir birlik oluşturamazlar. Örneğin insan "beyaz ve çalgıcıdır" önermesine bakalım. Beyaz ve çalgıcı tek bir şey oluşturmazlar. Çünkü her ikisi de aynı konuyla sadece bağlantılı oldukları için ilişkilidirler. "Beyaz olan çalgıcıdır" önermesi doğru olsaydı bile yine de bunlar parça parça anlam ifade etmeyeceklerdi. Çünkü ilişkili olarak çalgıcı beyazdır denecekti. Bundan dolayı da beyaz ve çalgıcı tek bir şey oluşturmak üzere birleşemezler. İşte tam da bu nedenle mutlak olarak "iyi ayakkabıcı" denemez. Fakat "hayvan iki ayaklı" denebilir. Çünkü bu örnekte yükleme ilişkili olarak verilmemiştir. Aynı şekilde birbirlerinin içine geçmiş yüklemler için de bu olanaksızdır. Bu sayede beyaz birçok defa birleştirilemediği gibi insana da "insan hayvan" ya da "insan iki ayaklı" denemez. Çünkü zaten insan kavramı içinde hayvan ve iki ayaklı yer almaktadır. Öte yandan özel bir konuda doğru olan bir şey mutlak anlamda da doğru olabilir. Örneğin bir insan için insan olduğu ya da beyaz insan için beyaz insan olduğu söylenebilir. Fakat bu her zaman da mümkün değildir. Eklenen terim içinde çelişki bulunan karşıt bir nokta varsa ancak o zaman doğru olabilir. Bundan dolayı ölü birinin insan olduğunu söylemek doğru değil yanlıştır. Ancak eklenen terim içinde benzeri bir nokta yoksa

buna bir şey diyemeyiz. Çelişki, yüklem içinde bulunduğu zaman yüklemeyi yanlış yapmaktadır, ancak çelişki olmadığı zaman yüklemenin her zaman doğru olmadığı sonucuna ulaşamayız. Örneğin "Homeros şairdir" ifadesini inceleyelim. Buradan hareketle Homeros'un var olduğu sonucuna ulaşmaz mıyız? Çünkü buradaki yardımcı fiil Homeros hakkında ilişkili olarak onaylanmıştır. Yardımcı fiilin onayından hareketle Homeros'un şair olduğunu söyleyebiliriz, ancak mutlak açıdan onun var olduğu sonucuna buradan ulaşamayız. Fakat isimlerin yerine tanımlar konulur ve yükleme bağlantılı olarak değil de özüne uygun olarak yapılırsa, içlerinde herhangi bir çelişki bulunmayan bu yüklemelerde mutlak olarak tekil bir konunun yüklemini onaylama hakkına sahip olacaktır. Var olmayan ise sanının konusu olduğuna göre onun var olduğunu demek yanlıştır. Çünkü onun hakkındaki sanı kendisinin varlığı değil yokluğudur.

12

Şimdi de mümkün ve mümkün olmayan, olağan ve olağan olmayan, olanaklı ve gerekliyi belirten onay ve reddetmenin kendi aralarında ne durumda bulunduklarını incelemek var. Aslında bu konuda bazı zorluklar vardır. Birleşik ifadelerde kendi aralarında çelişkili olarak karşılaşanların yardımcı fiille birlikte birbirlerine karşılık gelenler olduğunu kabul ediyoruz. Örneğin "insan vardır"'ın reddi "insan olmayan vardır" değil "insan yoktur" olur. "İnsan beyazdır"'ın reddi "insan olmayan beyazdır" değil, "insan beyaz değildir" olur. Onay ya da reddetme herhangi bir konu için doğru olduğu için buradan "bir odun parçası beyaz olmayan insandır" sonucuna da ulaşabiliriz. Durum söylediğimiz şekilde ise yardımcı fiilin kullanılmadığı durumlarda da söylediğimiz şey geçerli olacaktır. Onun yerine geçen fiil de aynı amaçta olacaktır. Bu

nedenle "insan geziyor"un reddi "insan olmayan geziyor" değil "insan gezmiyor" olacaktır. Ayrıca "insan geziyor" demekle "insan gezendir" demek arasında da bir fark olmayacaktır. Söylediğimiz şeylerin doğru olmasının bir sonucu olarak "bunun olması olanaklıdır"ın reddi "bunun olmaması olanaklıdır" olacaktır. "Bunun olması olanaklı değildir" olmaz. Yine aynı şey herhangi bir fark gözetmeksizin var olabilir ya da var olmayabilir gibi görünüyor. Kesilebilen ya da gezilebilen her şey kesilmeyebilir ya da gezinilmeyebilir. Bu durumun nedeni güç halinde bir durumda olan şeyin eylem halinde her zaman aynı şekilde olmayabileceğidir. Tabii ki reddetme de ona ait olacaktır. Çünkü gezme gücünde olan her şey gezmeyebilir ya da görme gücünde olan her şey görmeyebilir. Öte yandan aynı konuyla ilgili karşıt önermelerin doğru olma ihtimalleri ise yoktur. "Bu şeyin var olması olanaklıdır" önermesinin reddi "bu şeyin var olmaması olanaksızdır" olamaz. Söylediğimiz şeyden aynı konu hakkında aynı yüklemin hem onay hem de ret olmayacağını, olumlu ya da olumsuz önermeleri oluşturmaya yarayan yardımcı fiillerin eklenmesi olmadığı sonucuna ulaşırız. Bu durumda sonucun gerçekleşmesi olanaksızsa ikinciyi seçmemiz gerekiyor demektir.

Bu şekilde "bu şeyin var olması olanaklıdır" önermesinin reddi "bu şeyin var olması olanaklı değildir" olmakta. Yine "bu şeyin var olması olanaklı değildir" önermesinin reddi de "bu şeyin var olması olanaklıdır" olmalıdır. Burada da aynı mantıkla hareket etmekteyiz. Diğer önermelerde de yani örneğin gereklilik ya da olanaksızlıkla ilgili önermelerde de benzeri bir durum söz konusudur. Aslında bu daha önceden verdiğimiz örneklere uygun şekilde ilerler, insanın içinde bulunduğu durumlarda yardımcı fiil ekleniyordu. Burada da aynı şekilde bu şeyin var olması ya da bu şeyin var olmaması

ifadeleri sözün konusu rolündedirler. Onlara olanaklıdır ve olağandır ifadeleri eklenmiştir. Aynı yukarıda doğru ve yanlışa denk geldiğini söylediğimiz yardımcı fiiller gibi bir şeyin olanaklı ya da olanaksız olduğunu açıklarlar. "Bunun var olmaması olanaklıdır" önermesinin reddi "bunun var olması olanaklı değildir" değil "bunun var olmaması olanaklı değildir" olur. "Bunun var olması olanaklıdır"ın reddi "bunun var olmaması olanaksızdır"dır. Bu nedenle de "bunun var olması olanaklıdır" ve "bunun var olması olanaksızdır" önermeleri arasında karşılıklı bir bağlantı vardır. Aslında aynı şey var ve yok olabilir. Çünkü "bunun var olması olanaklıdır" ve "bunun var olmaması olanaklıdır" gibi önermeler kendi aralarında çelişkili değillerdir. Oysa bir konu hakkında "bunun var olması olanaklıdır" ve "bunun var olması olanaksızdır" önermeleri aynı anda doğru olamaz çünkü bunlar karşıt önermelerdir. Yine "bunun var olmaması olanaklıdır" ve "bunun var olmaması olanaklı değildir" önermeleri de aynı anda ve içinde bulundukları aynı konu hakkında doğru olamazlar. Aynı şekilde "bunun var olması gereklidir"in reddi "bunun var olmaması gereklidir" değil, "bunun var olması gerekli değildir"dir. "Bunun var olmaması gereklidir"in reddi "bunun var olmaması gerekli değildir" olmalıdır. "Aynı şekilde bunun var olması olanaksızdır"ın reddi "bunun var olmaması olanaksızdır" değil "bunun var olmaması olanaksız değildir" olmaktadır ve "bunun var olmaması olanaksızdır"ın reddi "bunun var olmaması olanaksız değildir" olmakta. Biraz önce belirttiğimiz şekilde "bunun var olması", "bunun var olmaması gibi" ifadeler sözün maddesi olarak değerlendirilmelidirler. Onay ve reddetmeye neden olan halleri ise "bunun var olması" ve "bunun var olmaması" ifadelerine eklemeliyiz. Aşağıda yer alan çift önermeler karşıt önermeler olarak kabul edilmelidir:

Olanaklıdır-Olanaklı değildir.
Olağandır-Olağan değildir.
Olanaksızdır-Olanaksız değildir.
Gereklidir-Gerekli değildir.
Doğrudur-Doğru değildir.

13

Önermeler birazdan belirteceğimiz şekilde düzenlenirse, sıralamalar da düzenli olacaktır. "Bunun var olması olanaklıdır"dan sonra "bunun var olması olağandır" yer alır. Bu, birinci önerme ile karşılığı verilebilen bir önermedir. Aynı şekilde "bunun var olması olanaksız değildir" ve "bunun var olması gerekli değildir" önermeleri de benzeri bir durumdadır. "Bunun var olmaması olanaklıdır" ve "bunun var olmaması olağandır" önermelerinden sonra "bunun var olmaması gerekli değildir" ve "bunun var olmaması olanaksız değildir" gelmektedir. "Bunun var olması olanaklı değildir" veya "bunun var olması olağan değildir" önermelerinden sonra ise "bunun var olmaması gereklidir" ve "bunun var olması olanaksızdır" önermeleri gelir. Özetle söylemek gerekirse "bunun var olmaması olağan değildir" önermesini "bunun var olması gereklidir" ve "bunun var olmaması olanaksızdır" takip eder. Söylediklerimizi tablo haline getirelim:

I
Bunun var olması olanaklıdır.
Bunun var olması olağandır.
Bunun var olması olanaksız değildir.
Bunun var olması gerekli değildir.

II
Bunun var olmaması olanaklıdır.
Bunun var olmaması olağandır.

Bunun var olmaması olanaksız değildir.
Bunun var olmaması gerekli değildir.

III
Bunun var olması olanaklı değildir.
Bunun varolması olağan değildir.
Bunun var olması olanaksızdır.
Bunun var olmaması gereklidir.

IV
Bunun var olmaması olanaklı değildir.
Bunun var olmaması olağan değildir.
Bunun var olmaması olanaksızdır.
Bunun var olması gereklidir.

"Bunun var olması olanaksızdır" ve "bunun var olması olanaksız değildir" önermeleri, "bunun var olması olanaklıdır" veya "bunun var olması olağandır", "bunun var olması olanaklı değildir" ya da "bunun var olması olağan değildir" önermelerinden sonra gelir. Bu sıralama çelişkilerden çelişkilere ve aksettirerek olur. Aslında "bunun var olması olanaklıdır" önermesinin ardından "bunun var olması olanaksızdır" önermesinin reddi yani olumsuz olandan sonra olumlu olan gelmektedir. Çünkü "bunun var olması olanaklı değildir" önermesinin ardından "bunun var olması olanaksızdır" önermesi gelmektedir. Çünkü "bunun var olması olanaksızdır" olumlu, "bunun var olması olanaksız değildir" olumsuz bir önermedir.

Sırada gereklilik kipini açıklamak var. Anlattığımızın dışında bir durum olduğu ve olanaklı olan ve olağan olanın çelişkilerinin sonrasında karşıtlarının gelmesi gerektiği söylenebilir. Oysa çelişkiler birbirlerinden farklıdırlar. Aslında

"bunun var olması gerekli değildir" önermesi "bunun var olmaması gereklidir" önermesinin karşıtı değildir. Çünkü bu iki önerme de aynı konu için doğru olabilir. Bir şeyin var olmaması gerekliyse onun var olması gerekli değildir. Gereklilik durumunun diğer kiplerin arkasına sıralanma kurallarının aksine olmasının nedeni karşıt olarak belirtilen olanaksızdır'ın gereklidir'e denk olmasıdır. Çünkü bir şeyin var olması olanaksızsa onun var olması yerine var olmaması gerekecektir, var olmaması imkânsızsa da bu kez var olması gerekecektir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki eğer olanaksız ve olanaksız olmayan arka arkaya geliyorsa aynı şekilde gerekli ve gerekli olmayanın sıralanmasının da karşıt şekilde olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Çünkü söylediğimiz şekilde gereklidir ve olanaksızdır anlamları birbirlerine karşıttır.

Gerekli olanın çelişkilerinin bu şekilde olduğunun olanaksız olduğu iddia edilemez mi? Çünkü bir şeyin var olması gerekli olduğu zaman onun var olması olanaklıdır. Zaten böyle olmasaydı bu arkadan gelen bir ret olurdu. Çünkü ya onaylamak ya da reddetmek gerekir. Yani bir şey olamıyorsa olanaksızdır ve bunun bir sonucu olarak da var olması gereken bir şeyin var olması olanaksızdır. Bu da zaten anlamsız bir şey olacak. "Bu durumda bunun var olması olanaklıdır" önermesinden sonra "bunun var olması olanaksız değildir" önermesi gelir. Daha sonra da "bunun var olması gerekli değildir" önermesi gelecektir. Buradan da yine saçma bir sonuç olan gerekli olarak var olmak zorunda olanın gerekli olarak var olmadığı sonucu çıkar. Ayrıca "bunun var olması olanaklıdır" önermesinden sonra "bunun var olması gereklidir" ya da "bunun var olmaması gereklidir" önermeleri gelmez. Çünkü "bunun var olması olanaklıdır" önermesinden iki ihtimal doğar. Oysa diğer iki önermeden biri doğruysa

bu iki ihtimal ortadan kalkıyor. Bir şey aynı zamanda olabilir ya da olmayabilir ancak var olması ya da var olmaması gerekliyse sonuç olarak hem var hem de yok olmayacaktır. Bu nedenle "bunun var olması olasıdır" önermesinden sonra "bunun var olmaması gerekli değildir" önermesi gelecektir. Çünkü "bunun var olmaması gerekli değildir" önermesi "bunun var olması gereklidir" için de doğrudur. Öte yandan "bunun var olmaması gerekli değildir" önermesi "bunun var olmaması olanaklı değildir" önermesinden sonra gelenin çelişiğidir. Bundan sonra ise "bunun var olması olanaksız" ve onun reddi olan "bunun var olmaması gerekli değildir" önermesi olan "bunun var olması gereklidir" gelmektedir. Çelişkilerin sıralanması belirttiğimiz şekilde olur ve buradan da herhangi bir olanaksızlık sonucuna ulaşılmaz. "Bunun var olması gereklidir" önermesinden sonra "bunun var olması olanaklıdır" gelip gelmeyeceği incelenebilir. Aslında arka arkaya gelen önermeler çelişkilidir. Bu nedenle de ardından gelmesi gereken "bunun var olması olanaklı değildir"dir. Eğer bu çelişkili değil diyorsak bu durumda da "bunun var olmaması olanaklıdır" önermesini kabul etmemiz gerekir. Bu durumda gerekli olarak var olana yönelik söylenen bu iki önerme de yanlış olmakta. Oysa aynı şey kesilebilir ya da kesilmeyebilir ya da var olabilir ya da var olmayabilirmiş gibi görünüyor. Buradan da gerekli olarak var olanın var olmaması olasıdır sonucuna ulaşmaktayız ve bu da hatalıdır. Öte yandan var olabilenin ya da dolaşabilenin güç halinde karşıtlar olmadıkları ortada. Bunun doğru olmadığı durumlar var. Örneğin akılla ilgisi olmayan mümkünlük içeren şeylere bakalım, ateşin ısıtma gücüne sahip olması gibi. Yani akli bir güce sahip olmayan ama gücü olan ateş demek istiyorum. Akli güçler güç halinde çok sayıda sonucu olan karşıt güçlerdir. Oysa akli olmayan güçler her zaman aynı

durumda değillerdir. Biraz önce verdiğim örnekte olduğu gibi ateşin hem ısıtması hem de ısıtmaması olanaklı değildir. Her zaman eylem halinde bulunan diğer şeyler için de aynı durum geçerlidir. Öte yandan akli olmayan güçlerin bazılarının karşıtlarının olabilmesi olasıdır. Ancak böyle dememizin nedeni her gücün aynı olası anlama yanıt vermesi halinde bile karşıt olarak kabul etmediğimizi göstermekti. Diğer taraftan bazı güçler ikincil anlamda kabul görebilirler. Olası dediğimiz şey aslında mutlak bir ifade değildir. Bazen eylem halinde olduğu için doğruyu gösteriyor olabilir. Örneğin bir insan için "gezebilir" denildiğinde aslında onun geziyor olmasından hareketle bunun söylenmesi gibi. Yine genel olarak bir şeyin olasılığının kabulü daha önceden eylem halinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bazen ise bir şeyin gerçekleşebileceğini gösterir. Yani insanın gezebilecek olmasından hareketle "insan gezer" denmesi gibi. Bu durumda güç hareket etmekte olana aittir. Birinci örnek hareketsiz olanlarda da olabilirdi. Aslında her iki durumda da gezmekte olan ve hareket halinde olan insan kadar güç halinde olan insan için yürümesinin ya da var olmamasının olanaksız olmadığını söylememiz gerekir. Oysa böyle bir durumu mutlak gereklilik halinde onaylamak doğru olmaz, ancak diğer gereklilikle ilgili olarak onaylanabilir. Sonuç olarak bütüncül tekcil olandan önceyse her olası için söylenemese de gerekliden mümkün çıkar. Gerekli ve gerekli olmayan, her şeyin, var olmaların ve var olmamaların ilkesidir. Diğer her şeyin bundan türediğini düşünebiliriz. Ayrıca gerekli olarak var olan, eylem halinde de vardır. Bundan dolayı öncesiz sonrasız varlıkların bir öncelilikleri varsa işin de güçten önce olması gerekir. Bazı şeyler örneğin ilk özler gibi güçten yoksun bir fiilleri varsa diğer şeylerin de güçle birlikte olan fiilleri vardır. Bu şeyler doğaları gereği önce, zamana göre sonra

olurlar. Başka bazıları ise hiçbir zaman fiil halinde değilken, salt güç halinde olurlar.

14

Onay ya da karşıtının ret ya da başka bir onayda olup olmadığını bilmemiz gerekir. "Her insan adildir" önermesinin karşıtı "hiçbir insan adil değildir" mi yoksa "her insan adildir" önermesinin karşıtı "her insan adaletsizdir" midir? Örneğin "Kallias adildir", "Kallias adaletsizdir", "Kallias adil değildir" önermelerinden hangilerinin karşıt olduklarını bulmamız gerekir. Aslında sesin çıkardığı sedalar diğerleriyle birlikte akıp giderse akılda karşıt bir yüklem olan düşünce, "her insan adildir" düşüncesi "her insan adaletsizdir" düşüncesine zıt olduğu gibi onaylar için de benzeri bir durumun söz konusu olması gerekir. Öte yandan akılda karşıt olan karşıt yüklemli bir düşünce değilse onaya karşıt olacak onay da karşıt değildir. Bu belirtilmiş bir ret olacaktır. Bu durumda yanlış düşüncenin karşıtı olan doğru düşüncesinin kendi olup olmadığına bakmak gerekir. Bu, reddin düşüncesi mi yoksa olumlu karşıt gösteren düşünce midir? Örneğin iyi bir şey hakkında onun iyi olduğunu düşünen varsayım ile onun iyi olmadığını varsayan düşünce olsun. Yine bir başkası da onun kötü olduğunu düşünsün. Bu ikisinden hangisi doğru olanın karşıtıdır? Ortada tek bir karşıt olduğuna göre hangi düşünceye göre bir karşıtımız olacak? Karşıt şeylere denk geldiği için karşıt düşünceleri tanımlamak gerektiği yanlış bir düşüncedir. Aslında iyi bir şeyin iyi olduğunu söylemek ya da kötü bir şeyin kötü olduğunu belirtmek tabii ki tek bir şeyi ve düşünceyi anlatmak ve aynı zamanda gerçeği açıklamaktır. Ancak bu çok sayıda ya da tek bir düşünceye denk gelse de bir şey değişmez. Oysa buradaki konular karşıt

durumdalar. Düşünceleri karşıt hale getiren nokta onların karşıt konulardan söz etmeleri değil aynı konu hakkında karşıt durumda olmalarıdır. İki düşünce olsun elimizde. Birincisinde "iyi iyidir", diğerinde "iyi iyi değildir" deniliyor. İyiye ait olmayan ya da olamayan başka bir yüklemimiz de olsun. Bu durumda doğru düşünceye karşıt olarak konuya ait olmayanı konuya yükleyen düşünceler ve ona ait olanı ona yüklemeyi reddeden düşünceler söylenemez. Aslında her iki durumda da düşünceler kendilerine ait olmayanı konuya yükleyenler de yüklemeyenler de derken sonsuz sayıda olacaklardır. Kendisinde yanlış bulunan düşünceler karşıt olacaklardır. Bu durumda düşüncelerin kaynağı oluşlara elverişlidir, oluşlar ise karşılarında geçmiş olan olduğundan yanlış için de aynı durum geçerlidir. Böylece iyi hem iyi hem de kötü olmayan oluyor. Bunlardan birincisi öz bakımından ona ait değildir, ikincisi ise ilinti bakımından ona aittir. Çünkü kötü olmayan denmesi sadece ilinti nedeniyledir. Ancak doğru düşünce konunun özüyle doğrudan doğruya ilgiliyse aynı şekilde yanlış da bu durumda sadece yanlış olabilmektedir. Bu nedenle "iyi, iyi değildir" düşüncesi öz bakımından iyiye ait olan bir şeye denk gelmesiyle yanlış olmaktadır. "İyi kötüdür" düşüncesi ise ilinti bakımından iyiye ait olanı kapsamaktadır. Bu nedenle de iyinin reddini gösteren düşünce iyinin karşıtını anlatandan daha yanlıştır. Ancak en büyük yanlış herhangi bir konu hakkında gerçeğe karşıt bir düşünceye sahip olunmasıdır. Çünkü karşıtlar aynı cinste en farklı şeyler ne ise oradadırlar. Bu durumda iki düşünceden biri doğru düşünceye karşıt ise ve reddi gösteren düşünce daha da karşıt ise karşı önermenin bu olduğu ortadadır. "İyi kötüdür" düşüncesi ise sadece düşüncelerin birleşiminden ibaret bir şeydir. Çünkü elbette bir de "iyi kötü değildir"i kastetmek gerekir. Ayrıca diğer durumlarda

nesnelerin benzer şekilde bulunmaları doğru bir şeyse bizim bahsettiğimiz durumda da söylediğimiz gerçekleşmiş gibi görünebilecektir. Çünkü karşıtlık ya her yerde ya da hiçbir yerde redde bulunur. Bu durumda bir düşüncenin karşıtı yoksa onun için yanlış düşünce dediğimiz şey doğrunun karşıtıdır. Örneğin "insanın insan olmadığı" düşüncesi yanlış bir düşüncedir. Bu retler karşıtsa diğerleri de karşıttır. Öte yandan "iyinin iyi olduğu" düşüncesi "iyi olmayanın iyi olmadığı" düşüncesiyle denktir. "İyinin iyi olmadığı" düşüncesi "iyi olmayanın iyi olduğu" düşüncesine de denktir. Bu durumda doğru bir düşünce olan "iyi olmayan iyi değildir"in karşıtı nedir? Tabii ki "iyi olmayan kötüdür" olmayacaktır. Çünkü bunun da doğru olma ihtimali vardır elbette. Oysa doğru bir düşünce asla doğru bir düşünceye karşıt olamaz, aslında iyi olmayan bir şeyin de kötü olabileceği söz konusu olduğu için bu iki düşüncenin birlikte doğru olabilmeleri sonucuna ulaşırız. "İyi olmayan kötü değildir" düşüncesi de daha doğru ya da daha yanlış değildir. Bu tür şeyler beraber var olabildikleri için bu düşünce de doğru olabilir. Bu durumda "iyi olmayan iyi değildir" önermesinin karşıtının aslında yanlış bir düşünce olan "iyi olmayan iyidir" olması gerekiyor. Bu şekilde de "iyi iyi değildir" önermesinin tersi olan "iyi iyidir" önermesini ortaya koymuş oluyoruz. Olumlu olanı bütüncül olarak incelesek de bir fark olmaz, bu durumda da karşıtı bütüncül olacaktır. Tabii ki olumsuz olarak. Örneğin "her iyi olan iyidir" ifadesiyle onun karşıtı olan "iyi olan hiçbir şey iyi değildir" gibi bir durum karşımıza çıkacak. Eğer "iyi iyidir" ifadesindeki iyi bütüncül olarak incelendiyse iyi olanın iyi olduğunu ifade eden sözün aynısıdır ve hiçbir şekilde "iyi olan iyidir" ifadesinden bir farkı yoktur. İyi olmayana denk gelen düşünceler için de aynısı geçerlidir. Bu durumda ifade için durum böyleyse ve onay ve reddetmeler akılda olanların

işaretleriyse onayın zıddının bütüncül olarak reddetme olduğuna kuşku yok. Yani "her iyi olan iyidir" ya da "her insan iyidir" önermelerinin karşıtları "iyi olan hiçbir şey iyi değildir" ya da "hiçbir insan iyi değildir", "hiçbir şey iyi değildir" oluyor. Çelişkili oldukları ise "bazı iyiler iyi değildir" ya da "bazı insanlar iyi değildir" olmakta. Doğru bir önerme ya da doğru bir önermenin başka bir doğru önerme ya da ifadeyle zıt olamayacağı kesindir. Çünkü karşıt önermeler karşıt şeylere denk gelirler. Oysa doğru önermeler ise doğru olmalıdırlar. Bu durumda karşıt olanla aynı zamanda aynı konuya dair olamazlar.

KAYNAKÇA

Ajah American Journal of Ancient History, Harvard University. Cambridge, Mass.

Babür, S. "Aristoteles'in Yapıtları Üzerine" *HÜEFD* 6 (1989,1) 85-97.

Barker, E. *Greek Political Theory.* London 1951.

CIA Classical Antiquity. Berkeley.

Coldstream J. N., *The Formation of the Greek Polis: Aristotle and archeology.* Opladen 1984.

Denkel, A., "Yayımlanışları Öncesinde Aristoteles'in Yapıtları" *FT* 12 (1992) 7-14.

Develin, R., *Athenian Officals 684-321 BC.* Cambridge 1989.

Dühring, I., Aristoteles. RE Supp. XI (1968) 281-294.

FT Felsefe Tartışmaları

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy.* VI: Aristotle. An encounter. Cambridge 1981.

HÜEFD Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.

JHS The Journal of Hellenic Studies. Society fort he Promotion of Hellenic Studies. London.

Jones A. H. M., *Athenian Democracy.* Oxford 1957.

Jones L. A., "The Role of Ephialtes in the rise of Athenian Democracy" *CIA* (1987) 53-76.

Llyod G. E. R., *Aristotle.* Cambridge 1968.

Keaney J. J., *The Composition of Aristotle's Athenaion Politeia.* New York-Oxford 1922.

Lambert S. D., *The Phratries of Attica.* Ann Arbor 1993.

RE *Paulys Realencyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft.* Supp. I-XV (1903-1978)

Rhodes P. J., *The Athenian Boule.* Oxford 1972.

Rhodes P. J., *A Commentary on the Aritoleian Athenaion Politeia.* Oxford 1981.

Rhodes P. J., "Political activity in classical Athens" *JHS* 106 (1986) 132-144.

Sealey, R., "How citizenship and the city began in Athens" *AJAH* 8 (1983) 97-129.

Trail J. S., *Demos and trittys: Epigraphical and topographical studies in the organization of Attica.* Toronto 1986.

Wallece, R. B., *The Areopagus council to 307 B.C.* Toronto-Saratoga 1978.

Whitehead, D., *The Demes of Attica 508/7 ca 250 B.C.* A political and social study. Princeton, N.J. 1986.

Aristoteles, Antikçağ felsefesinin en önde gelen filozofudur. Benzer düzeyde bir felsefeye İlkçağda sadece Platon'un erişebildiği kabul edilir. Antikçağa damgasını vurmuş olan Aristoteles, pek çoklarına göre tüm çağların en büyük birkaç filozofundan biridir. Bilim ve felsefede onun başarmış olduklarıyla rekabet etme ümidi besleyebilen insan sayısının bir elin parmaklarını geçmediği hemen herkes tarafından kabul edilir.

Aristoteles, mantık, doğabilimleri, metafizik, psikoloji, etik ve siyaset felsefesi gibi pek çok alanda eser vermiştir. "Aristoteles külliyatı" olarak geçen, özgün haliyle Grekçe 1462 sayfadan oluşan eserler bütünü, derslerinin, kendisi ya da öğrencileri tarafından tutulmuş notlarından oluşur.

Aristoteles'in mantık ile ilgili metinlerinden biri olan ve 15 bölümden oluşan *Kategoriler*'de eş anlamlılık, eş seslilik, yan anlamlılık kavramlarının tanımları ile birlikte bugün de hâlâ varlığını sürdüren en genel 10 ifade tipi açıklanır. Bunlar; öz, nicelik, nitelik, görelik, zaman, mekân, durum, pozisyon, etki ve edilgidir.

Dil felsefesi üzerine yazılmış olan ve 14 bölümden oluşan *Önermeler* adlı metinde ise önermelerin doğru ya da yanlış sonuç veren ifadeler olduğunu ve bunların hiçbir sonuç vermeyen ifadelerden nasıl ayrılacağını açıklar. Özellikle olumlu-olumsuz, genel-özel önermeler arasındaki farklara değinir.

internet satış:
saykitap.com

10 TL

facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik